

GEÇİŞ EKONOMİLERİNİN DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ VE İSTİHDAM

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Rauf KESİCİ*

ÖZET

Dönüşüm sürecinde sosyoekonomik açıdan neoliberal yaklaşıma göre yapılandırılan geçiş ekonomilerinde, emek piyasası açısından sonuçların olumsuz olduğu görülmektedir. Bu süreçte işgücüne katılma oranı ve istihdam azalmış, işsizlik artmıştır. Geçiş ekonomilerinde ortaya çıkan sorunlardan daha çok uzun dönemli işsizler, eğitim düzeyi düşük olan işçiler ve genç işçiler etkilenmiştir.

Yeniden yapılanma sürecinin ilerleyen aşamasının Avrupa Birliği üyelik süreci ile çakışmış olduğu geçiş ekonomilerinde, olumsuzluklar içeren istihdam ve işsizliğe ilişkin göstergelerin düzelmeye başladığı görülmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde ekonomik ve sosyal dönüşümünden dolayı emek piyasasında ortaya çıkmış olan olumsuzlukların giderilebilmesi noktasında 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleşen Avrupa Birliği üyeliğinin çeşitli katkılarının söz konusu olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geçiş Ekonomisi, İstihdam, İşsizlik, Avrupa Birliği Üyeliği.

ABSTRACT

EUROPEAN UNION MEMBERSHIP AND EMPLOYMENT IN TRANSFORMATION PERIOD OF TRANSITION ECONOMIES

It is seen that in the transformation process, in the transition economies that are configured according to the neoliberal approach as regards socioeconomy the results in terms of labor market are unfavorable. In

this process, labour participation rate and employment has decrease but unemployment has increased. Long-term unemployed people, low-educated workers and young workers have been much more affected from problems happened in transition economies.

It is observed that in the transition economies in which the progressing phase of transformation process was overlapped with European Union membership process the indicators relevant to employment and unemployment including inconveniences are started to improve. Therefore, it is needed to state that European Union membership happened in 2004 and 2007 years has several contributions in order to remove inconveniences which have occurred in the labor market due to economical and social transformation in these countries.

Key Words: Transition Economy, Employment, Unemployment, European Union Membership.

GİRİŞ

Geçiş ekonomilerinden AB üyesi olan ülkeler, özellikle emek piyasaları olmak üzere çeşitli açılardan Türkiye ile benzer özellikler göstermektedirler. Türkiye gibi yeniden yapılanma ve AB üyelik sürecinin çakıştığı geçiş ekonomilerinin yeniden yapılanma ve AB ile bütünleşme sürecinde emek piyasası performansı ve istihdama ilişkin değişimi ortaya konulabilirse, Türkiye için yararlı değerlendirmelerin ortaya çıkabileceği görülecektir.

Bu ülkelere ilişkin çeşitli gruplandırmalar söz konusudur. Bazı gruplandırmalar ülkelerin gelir durumlarına, coğrafi konumlarına göre yapılırken bazı gruplandırmalar ülkelerin geçiş sürecindeki ilerleme düzeyine göre yapılmaktadır.

Geçiş ekonomisi olarak nitelendirilebilecek 30 civarı ülke söz konusudur. Bu ülkeler Merkezi ve Doğu Avrupa, Güneydoğu Avrupa, Bağımsız Devletler Topluluğu, Baltık Ülkeleri ve Çin, Kamboçya gibi bu grupların içinde yer almayan bazı ülkelerden oluşmaktadır (IMF, 2000: 1). Bu ülkelerin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Baltık Ülkeleri grubunda yer alan sekizi (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya) 2004 yılında ve Güneydoğu Avrupa Ülkeleri grubunda yer alan ikisi (Bulgaristan ve

* Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ÇEEİ Bölümü.

Romanya) 2007 yılında Avrupa Birliği'ne (AB) tam üye olmuşlardır. Hırvatistan'ın üyelik süreci ise devam etmektedir. Bu çalışmada amaç, AB üyesi geçiş ekonomilerinin istihdama ilişkin dönüşümünün, küreselleşme açısından ele alınarak AB ile entegrasyon sürecindeki sonuçlarının tartışılması olduğu için, AB üyesi geçiş ekonomileri mercek altına alınarak diğer geçiş ekonomileri dışta tutulacaktır.

Sosyolog Ralf Dahrendorf bir söyleşisinde sosyalizm sonrası Doğu Avrupa ülkelerindeki geçiş sürecini şöyle özetlemiştir: "Her devrimci değişimin ardından yeni refaha giden yol bir gözyaşı vadisinden geçer. Sosyalizmin çöküşü sonrası, başarılı bir piyasa ekonomisinin bolluğuna doğruca geçiş mümkün olamaz. Kısıtlı, fakat gerçek sosyalist refah ve güvenlik lağvedilmek zorundaydı ve bu ilk adımlar haliyle acı verici olmuştur"¹.

Geçiş ekonomilerinde, sosyalist sistemden kapitalist sisteme yönelimde emek piyasası açısından olumsuz gelişmelerin yaşandığı bir gerçektir. Bu yapısal değişime dönemsel olarak eşlik eden AB üyelik sürecinde ise emek piyasası göstergelerinde olumsuz yönelimlerin değişmeye başladığı görülmektedir.

Kuşkusuz geçiş ekonomilerinin yapısal değişim sürecinde, emek piyasalarında yaşanan sarsıntıların sonuçlarının anlaşılabilmesi için küresel ekonomiye adaptasyonun emek piyasalarında ortaya çıkardığı değişiklikler dikkatle değerlendirilmelidir. Bu süreçte küresel kuruluşlar tarafından ilgili ülkelere önerilen neoliberal ağırlıklı düzenlemelerin rolü de tartışmaya değerdir. Ayrıca bu ülkelerin AB üyelik sürecinde emek piyasalarında ortaya çıkan sonuçların anlaşılabilmesi için, tam üyeliğe aday ülkenin, AB emek piyasalarına entegrasyonundan dolayı emek piyasalarında meydana gelen değişimlerin neler olduğu tartışılmalıdır.

1. Geçiş Ekonomilerinde Yeniden Yapılanma Düzenlemeleri

1989 yılı öncesinde sosyalist blokta uygulamada olan sistemde, ülkelerin tüm kaynakları ülkede yaşayan halk adına kamuya ait olduğu

¹ Aktaran: Slavoj Žižek, "What if China now is our past and future? / Tibet: dream and reality", *Le Monde diplomatique*, (<http://mondediplo.com/2008/05/09/tibet>), Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2008), May 2008, s. 2.

(toplumsal mülkiyet) için, bir merkezi plan ile kontrol edilmiştir. Bu sistemde eşgüdümü sağlayan merkezi idare, ekonomik koordinasyonu merkezi plan ile sağlamış ve ortaya konulan bu plan emredici ve hiyerarşik bir yapıya sahip olmuştur. Merkezi plan çerçevesinde merkezi idare üretim, gelir, bölüşüm ve tüketimi doğrudan etkileyip belirlemiştir.

Bu sistemde tüketiciler, üretilmiş olan ticari malları, bu malların subjektif değerleri üzerine kurulu bir sistemle değiştirebilmektedirler. Merkezi planın bir sonucu olarak mal ve hizmet piyasalarının yanı sıra üretim faktörleri piyasası da söz konusu değildir ve bu yüzden mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin fiyatlandırılması da mümkün değildir (Simpson & Kjar, 2006: 56).

Bu ülkelerde yürürlükte olan sosyalist sistem, 1980'li yılların sonunda, sosyalist Doğu Almanya ile kapitalist Federal Almanya'yı ayıran Berlin Duvarı'nın yıkılmasını takip eden süreçte çökmüştür. Daha sonra bu ülkeler kapitalist düzene dönüşüm sürecinde "geçiş ekonomisi" olarak nitelendirilmeye başlanmışlardır. Kısaca geçiş ekonomisi terimi, eskiden sosyalist düzen ile yönetilmiş ve daha sonra kapitalist düzene (serbest piyasa ekonomisine) geçmek için çeşitli düzenlemelere girişmiş ülkeler için kullanılan bir nitelemedir.

Bu süreçteki dönüşümün sosyal, siyasi ve ekonomik yönleri söz konusudur. Ancak en önemli değişim, üretim araçlarının mülkiyetinin kamudan özel sektöre (devletten, piyasaya) kaydırıldığı, ekonomik alanda olmuştur (Altay, 2003: 3).

Sosyalist blok ortadan kalkmadan önce eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi hizmetlerin kamu tarafından ücretsiz hale getirilmesi yani kamulaştırılması reform olarak nitelendirilmekteydi. Günümüzde bu alanlardaki hizmetlerin kamu tarafından karşılanması devletin bütçe açıklarını artıran unsurlar (kara delikler) olarak görüldüğü için, reform adı altında kamudan özel sektöre devredilmektedir. Dolayısıyla günümüzde reform olarak nitelendirilen düzenlemeler ile geçmişte reform olarak nitelendirilen düzenlemeler arasında önemli farklılıkların bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

1.1. Geçiş İlişkin Politika ve Programlar

Geçiş sürecinde ortaya konulan stratejiler, kurumsal ve politik "reform"lar ile makroekonomik stabilizasyon ve mikroekonomik yeniden yapılanma üzerine odaklanılmıştır. Bu stratejilerin uygulamaya konulmasında ülkeler arasında hız ve nitelik açısından çeşitli farklılıklar mevcuttur (Svejnar, 2002: 4).

Reformlara başlangıç dönemi koşulları ve reformları uygulama hızları farklı olmakla birlikte, geçiş ekonomilerinin tümünde piyasa ekonomisine geçiş sürecinde uygulanmakta olan reformlar dört ana başlık altında ele alınabilir:

Liberalizasyon: Tüm fiyatların serbest piyasada belirlenmesini sağlama ve dünyadaki piyasa ekonomisi ile bağlantıyı engelleyen ticaret engellerinin azaltılması sürecini ifade etmektedir.

Makroekonomik Stabilizasyon: Enflasyonu kontrol altına alma ve uzun dönemde düşürme sürecidir. Bu süreçte kontrol altındaki talebin serbest bırakılması ve liberalizasyondan dolayı ortaya çıkacak olan yüksek enflasyon patlaması ile mücadele etmek önemlidir. Ayrıca bu süreç kamu bütçesi, para ve kredi hacmindeki büyümenin disiplin altına alınmasını ve ödemeler dengesinin desteklenmesini içermektedir.

Yeniden Yapılandırma ve Özelleştirme: Bu ülkelerde girişimcilerin serbest piyasada ürünlerini satabilecekleri, sahip olduklarını transfer edebilecekleri bir girişimcilik reformu, kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilecek bir finansal piyasa yaratma süreci olarak nitelendirilebilir.

Yasal ve Kurumsal Reformlar: Serbest piyasa ekonomisinin gereklerinin yerine getirilmesi sürecinde, geçiş ekonomilerinde devletin yasal kural koyma ve rekabet politikaları oluşturmada önemli bir rol oynaması gerektiğine işaret etmektedir (IMF, 2000: 2).

Bu süreçte özelleştirmeler, yabancı firmalara satış, doğrudan devir, doğrudan satış, borsada satış gibi yollarla serbest piyasa koşullarına uygun bir ekonomik yapı yaratılmaya çalışılmıştır. Böylece devletin ekonomik rol ve görevleri yeniden belirlenmiş ve ekonomideki ağırlığı azaltılmıştır (Canbey-Özgüler & Yüce, 2005: 3). Bu çerçevede

liberalizasyon ve makroekonomik stabilizasyona hızlı bir biçimde geçilmesi ve küçük ölçekli girişimlerin özelleştirilmesi öngörülmüştür. Büyük ölçekli girişimlerin özelleştirilmesi ile yasal ve kurumsal reformların geçiş sürecinin aşamaları içinde zamana yayılarak gerçekleştirilmesine çalışılmıştır (IMF, 2000: 2).

Bu temel unsurların ışığında Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından geçiş ekonomilerinde makroekonomik istikrar ve mali disiplinin sağlanması için fiyat serbestisi, bütçe dengesi, sıkı para politikası, gelirler politikası, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirme, bankacılık ve finans sektörünün düzenlenmesi, sosyal güvenlik düzenlemeleri, işçi-işveren ilişkilerine ilişkin düzenlemeler ve vergi düzenlemelerinin yer aldığı kapsamlı bir reform paketi önerdiği görülmektedir. Ancak geçiş sürecinin başında ülkeler arasında çeşitli farklılıklar olduğu için bu reformların uygulanmasında ülkeye özgü faktörlere ve ulusal karar alıcıların taleplerine dikkat edilmiştir. Bu ülkelerde sübvansiyon ve destekler farklı hız ve ölçülerde kaldırılmış, daha düşük gelirli ülkelerde enerji fiyatları ve harçların artışı sınırlanmış, bazı ülkelerde ise geçici olarak büyümeyi artırıcı reformlara destek olmak amacıyla mali açıklar genişletilmiştir (Meriç, 2007: 4). Kısaca piyasa ekonomisine geçiş sürecinde eski yapının dönüştürülebilmesi için önerilen reformlar bileşim ve uygulama hızı açısından her ülkede farklı bir biçimde uygulanmıştır. Geçiş sürecinin başlangıcında, geçiş ekonomileri arasında var olan eşitsiz yapı ve ülkelerin reform çabaları konusundaki hassasiyeti geçiş sürecinin başarısını önemli oranda etkilemiştir.

Piyasa ekonomisine geçiş dönük reformların ne düzeyde başarılı olduğu eski sistemin özelliklerinin ne ölçüde dönüştürüldüğü ile yakından ilgilidir. Geçiş sürecinde bu unsurların sırasıyla piyasa ekonomisi ortamını yaratacak biçimde dönüştürülmesi gerekmiştir. Bu süreçte ekonomik açıdan devlet tekelindeki yapının rekabetçi firma düzenine geçirilmesine, malların kıtlığının giderilmesi için serbest fiyat düzenine geçilmesine, mali dengesizliklerin azaltılması için mali disiplin ortamının sağlanmasına ve enflasyonla mücadele amacıyla sıkı para politikasının uygulanmasına çalışılmıştır (Altay, 2003: 3).

1.2. Geçiş İlişkin Stratejiler

Geçiş sürecinde emek piyasasının da içinde bulunduğu sistemin düzenlenmesi ile ilgili iki yaklaşım öne çıkmıştır. Büyük patlama (big bang) ya da “şok tedavi” olarak nitelendirilen ilk yaklaşımda reform ve düzenlemeler, oldukça hızlı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşımda makroekonomik stabilizasyon, fiyat liberalizasyonu ve sosyalist sistemin kurumlarının ortadan kaldırılmasına odaklanılmıştır. Makroekonomik alanda mali ve parasal politikalar, ücret kontrolleri ve döviz rejimi üzerinde durulmuştur. Mikro düzeyde ise özellikle fiyat liberalizasyonu, özelleştirme, serbest ticaret üzerine odaklanılmıştır. Özetle şok tedavi stratejisi, serbest piyasa ekonomisinin kurulması için gerekli reformları oldukça hızlı bir biçimde yürürlüğe sokan geçişin neoklasik modelidir (Marangos, 2002 (a): 41-43).

İkinci geçiş stratejisi temelde büyük ve orta ölçekteki girişimlerin özelleştirilmesini, kurumların eşlik ettiği piyasa odaklı yasal sistemin kurulması ve uygulanmasını, ayakta kalabilecek bir ticari bankacılık sektörünün oluşturulmasını ve alt yapısının desteklenmesini, emek piyasası düzenlemelerini, kamu işsizlik ve emeklilik sistemleri ile ilgili düzenlemeleri kapsamaktadır (Svejnar, 2002: 4-5). Bu geçiş stratejisi “neoklasik aşamalı model” olarak nitelenmektedir. Her iki yaklaşım da neoliberal anlayışın bakış açısını yansıtmaktadır. Her iki yaklaşımda da amaçlar ve metodoloji benzerdir. Ancak reformların hızı, politik yapılanma ve içsel şartlar açısından birbirlerinden farklıdırlar. Şok tedavi stratejisinde reformların hızı neoklasik aşamalı modeldekinden çok daha hızlıdır. Neoklasik aşamalı modelin amacı demokratik politik yapıyı, piyasa ekonomisi ile birleştirmektir. Şok tedavinin aksine bu yaklaşımın politikaları, geçişin kolaylaştırılması için demokratik politik süreç tarafından onaylanmak zorundadır (Marangos, 2005: 264, 288).

Şok tedavi stratejisi, küresel kuruluşlar tarafından desteklenmiş ve ısrarlı bir biçimde geçiş ekonomilerine önerilmiştir. IMF ve Dünya Bankası (DB) tarafından geçiş ekonomilerine önerilen şok tedavi stratejisini uygulayan geçiş ekonomilerinden Polonya, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Rusya, Arnavutluk, Estonya ve Letonya ise 1990’lı yılların

ilk yarısında IMF yardım ve desteğine muhtaç duruma gelmişlerdir (Marangos, 2002 (a): 41-43).

Geçiş ekonomilerinin dönüşüm sürecinde (özellikle sürecin başlarında), yaygın işsizlik ve yoksulluk gibi birçok ekonomik ve sosyal sorun ortaya çıkmıştır. Bu süreçte geçiş ekonomilerinde uygulanmış ve uygulanmakta olan “reform”lar ile bu ülkelerin içsel şartları dikkate alındığında, bu sonuçların tesadüfi olmadığı ortaya çıkacaktır.

2. Yeniden Yapılanma Sürecinde Geçiş Ekonomilerinin Emek Piyasaları

Geçiş sürecinin başında emek piyasalarını niteleyen dört temel karakteristik söz konusudur:

- Yeni iş olanaklarının yaratılması, mevcut iş olanaklarının kaybedilmesine göre daha yavaştır. Bu da istihdamda düşüşlere neden olmaktadır.
- Emek piyasasında bölünmeler artmakta, işlerin doğası değişmektedir. Şöyle ki, düzenli ve kayıtlı sektör istihdamında düşüş olurken, geçici bir nitelik taşıyan işler ve kayıt dışı sektör istihdamı yaygınlaşmıştır. Ayrıca daha düşük beceri gerektiren teknik imalat işlerinden, daha fazla beceri isteyen mesleki ve idari hizmet sektörü işlerine doğru bir kayma gerçekleşmiştir.
- Ortalama ücretler, üretimdeki artışlara paralel bir biçimde yükselmiştir. Bunun yanında ücret dağılımındaki farklılıklar artmış ve düşük ücretli işlerde çalışan işçilerin toplam istihdam içindeki payı yükselmiştir.
- Ülkeler içinde istihdam yaratma konusunda güçlü bir bölgesel yoğunluk meydana gelmiştir. Bu nedenle emek piyasası koşullarında büyük bölgesel farklılıklar ortaya çıkmıştır (Rutkowski vd., 2005: 5-8).

Emek piyasaları açısından ele alındığında geçiş döneminin temel karakteristiklerinin başında emeğin kamudan özel sektöre doğru yeniden dağılımı gelmektedir. Bu süreçte toplam istihdamda düşüş ve işsizlik oranında yükseliş gözlemleneceği öngörülmüştür. Bunun nedeni

ise özel sektörde yeni iş alanları yaratmanın devlet sektöründe küçülmeyi sağlamaktan daha zor olmasıdır (EBRD, 2000: 97).

Geçiş sürecinin başlangıç aşamasında yüksek istihdam kaybı ve düşük iş yaratılması, işsizliğin artması ve istihdamın düşmesi sonucunu doğurmuştur. Tüm ülkelerde ölçeği küçülen ya da kapanan işletmelerden dolayı istihdam kaybında büyük bir artış yaşanmıştır. İstihdam kaybının en önemli nedeni, üretimde meydana gelen azalıştır. Doğu Avrupa ülkeleri ve Baltık Devletleri'nde geçiş sürecinin başında yaklaşık % 25'lik bir küçülme ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu küçülmenin nedenlerinden biri, ihracatta yaşanan önemli düşüştür. Şöyle ki, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ortadan kalktıktan ve Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON)² dağıldıktan sonra, ihrac pazarlarının önemli bir kısmını kaybeden bu ülkelerin ihracatında önemli düzeyde düşüş yaşanmıştır. Diğer bir neden, hem kredi tahsisi hem de kredilerin yerine getirilmesinde problemlerin varlığı ve kurumsal denetim mekanizmalarının kurulup işletilememesidir (Begg vd., 2001: 615-616).

Geçiş ekonomilerinin 2006 yılında Tablo 1'deki verilere göre hesaplanan ortalama işsizlik oranı % 8.25'dir. Bu oran hem AB-15 ülkelerindeki ortalama işsizlik oranı olan % 7.4'lük orandan hem de AB genelindeki % 7.9'luk orandan daha yüksektir. Polonya, Slovakya ve Bulgaristan'ın işsizlik oranları AB ortalamasının üzerindedir. Süreç içerisinde Slovakya'nın işsizlik oranının 2001 yılından sonra 2004 yılı hariç düzenli bir biçimde azaldığı gözlenmektedir. Polonya'da ise 2002 yılına kadar sürekli artış gösteren işsizlik oranı, 2002 yılından sonra düşüşe geçmiştir. Bazı istisnalar olmak kaydıyla geçiş ekonomilerinde, 2000'li yılların başından itibaren işsizlik oranları, düşüşe geçmiştir.

² Geçiş ekonomilerinin bir kısmı sosyalist dönemde, 1949 yılında kurulmuş olan Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ne (Council for Mutual Economic Assistance, COMECON) üye olmuşlardır. Bu örgütün amacı, her biri merkezi planlama ile yönetilen ulusal ekonomiler arasında işbirliğini sağlamak olmuştur (Balkır & Demirci, 1989: 25-26).

Tablo 1 : AB-15*, AB-27* ve Avrupa Birliği Üyesi Geçiş Ekonomilerinin İşsizlik Oranları (%)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Çek C.	-	6.4	8.6	8.7	8.0	7.3	7.8	8.3	7.9	7.1
Estonya	9.6	9.2	11.3	12.8	12.4	10.3	10.0	9.7	7.9	5.9
Letonya	-	14.3	14.0	13.7	12.9	12.2	10.5	10.4	8.9	6.8
Litvanya	-	13.2	13.7	16.4	16.5	13.5	12.4	11.4	8.3	5.6
Macaristan	9.0	8.4	7.0	6.4	5.7	5.8	5.9	6.1	7.2	7.5
Polonya	10.9	10.2	13.4	16.1	18.2	19.9	19.6	19.0	17.7	13.8
Slovenya	6.9	7.4	7.3	6.7	6.2	6.3	6.7	6.3	6.5	6.0
Slovakya	-	12.6	16.4	18.8	19.3	18.7	17.6	18.2	16.3	13.4
Bulgaristan	-	-	-	16.4	19.5	18.1	13.7	12.0	10.1	9.0
Romanya	5.3	5.4	6.2	6.8	6.6	7.5	6.8	7.6	7.7	7.4
AB-27	-	-	-	8.6	8.4	8.8	9.0	9.0	8.7	7.9
AB-15	9.9	9.3	8.6	7.7	7.3	7.6	8.0	8.1	7.9	7.4

Kaynak: European Commission (EC), **Employment in Europe 2006**, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (This report was produced by Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities in close collaboration with Eurostat), October 2006, ss.258-286; EC, **Employment in Europe 2007**, Prepared by Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities; Employment Analysis Unit, Brussels, October 2007, ss.284-310'daki verilerden derlenmiştir.

* AB-15, eski üyeler olan Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz, Finlandiya, İsveç ve İngiltere'den oluşmaktadır. AB-27 ise, bu eski üyelere ek olarak Malta, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya'dan oluşmakta ve AB genelini nitelemektedir.

Uzun süreli işsizlik olgusu özellikle Merkezi Avrupa ve Güney Doğu Avrupa ülkelerinde oldukça yaygındır. Beklendiği gibi geçiş döneminde istihdamda düşüş ve işsizlikte artış gözlenmiştir. Ancak beklenenin aksine yüksek işsizlik oranının geçici olacağı ve yeni ortaya çıkmakta

olan özel sektörün istihdam yaratmaya başlaması ile düşeceği yönündeki öngörüler gerçekleşmemiştir. Eski sektörlerde işini kaybeden işçilerin yeni sektörlerde iş bulma olanakları oldukça sınırlı kalmıştır. Bu da emek piyasasında uzun süreli işsizlik olgusunu yaygınlaştırmıştır. Bir yıldan fazla süre boyunca işsiz kalan kişilerin toplam işsizler içindeki oranı ileri piyasa ekonomilerinde % 45'in altında iken, 2004 yılında AB'ye üye olan sekiz geçiş ekonomisinde, 2005 yılı itibarı ile % 44.4 ile % 71.4 arasındadır (Arratibel vd., 2007: 18). Bu ülkelerde yaratılan yeni işler, birincil olarak hiç işsiz kalmayan ya da çok kısa süre işsiz kalıp hemen iş bulabilen nitelikli işçilerin çalışabilecekleri işlerdir. Bu yüzden uzun dönemli işsizlik temelde düşük nitelikli, iş deneyimi az, ailevi zorunlulukları olan, mobilitesi düşük, kadın, çocuk, yaşlı ya da etnik azınlık durumunda olan dezavantajlı işçileri daha olumsuz etkilemektedir (ILO, 2002: 82).

Tablo 2 : AB-15, AB-27 ve Avrupa Birliği Üyesi Geçiş Ekonomilerinin 2006 Yılında Uzun Süreli İşsizlik, Genç İşsizlik Oranları ve İşgücüne Katılma Oranları (%)

	Uzun Süreli İşsizlik Oranları	Genç İşsizlik Oranları (15-24 Yaş Aralığı)	İşgücüne Katılma Oranları
Çek C.	3.9	17.5	70.3
Estonya	2.8	12.0	72.4
Letonya	2.5	12.2	71.3
Litvanya	2.5	9.8	67.4
Macaristan	3.4	19.1	62.0
Polonya	7.8	29.8	63.4
Slovenya	2.9	13.9	70.9
Slovakya	10.2	26.6	68.6
Bulgaristan	5.0	19.5	64.5
Romanya	4.3	21.8	63.6
AB-27	3.6	17.5	70.1
AB-15	3.1	16.2	71.6

Kaynak: EC, a.g.r., (2007), ss. 284-310'daki verilerden derlenmiştir.

Yaş gruplarına göre işsizlik ele alındığında; gençler arasında (15-24 yaş grubu) işsizliğin daha yaygın olduğu görülmektedir. Birçok geçiş ekonomisinde ortalama olarak gençler arasındaki işsizlik oranı, genel işsizlik oranları ile karşılaştırıldığında iki kat daha yüksektir. Örneğin Bulgaristan ve Slovakya'da genç işgücünün üçte birinden fazlası işsizdir (Rutkowski vd., 2005: 12). Deneyim sahibi olmaksızın okuldan ayrılan gençler arasında işgücüne katılma oranı (İKO) oldukça düşük olmasına rağmen, işsizlik oranı oldukça yüksektir (Nesporova, 2002: 5). Geçiş ekonomileri için çok önemli bir sorun olan yüksek orandaki genç işsizliği, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi eğitim sisteminin kalitesi ile yakından ilgilidir. Bu konuda daha başarılı ülkelerde eğitim sistemi çoğunlukla daha iyi geliştirilmiştir. Dezavantajlı genç grubun verimliliği; ancak daha iyi genel ve mesleki eğitim almaları ve profesyonel deneyim şansı bularak çalışma yaşamına girmeleri ile artırılabilir (Feldmann, 2005: 71).

İşgücüne katılma oranı tüm ülkelerde önemli oranda azalmıştır. Aslında 2005 yılındaki oranlar, geçiş döneminin ilk beş yılının sonundaki oranlara göre nispeten iyi durumdadır. Zira 1995 yılında Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan ve Romanya'da bu oran % 43-47 aralığında seyretmekteydi (EBRD, 2000: 100). Özellikle Merkezi Avrupa ülkelerinde iş olanaklarının kısıtlı olması, yüksek ve sürekli işsizlik nedeniyle işçilerin iş aramayı bırakmaları sonucunda "cesareti kırılmış işsizler" olgusu ortaya çıkmış ve İKO'da büyük bir düşüşü beraberinde getirmiştir. Bu ülkelerde yüksek işsizlik ve düşük işgücüne katılım, istihdam ile aktif nüfus arasındaki oranın düşük kalmasına neden olmuştur (Rutkowski vd., 2005: 9). Bu azalmada esas etkili olan unsur ise geçiş döneminde kadınların emek piyasasından geri çekilmesidir. Örneğin 1990-1999 yılları arasında Çek Cumhuriyeti ve Estonya hariç tüm geçiş ekonomilerinde kadın İKO'su, erkek İKO'sundan daha fazla azalmıştır. Ayrıca 15-24 yaş grubunda okuldan emek piyasasına geçişte çeşitli sıkıntılarının olması da İKO'nun düşük kalmasının diğer bir nedenidir (Nesporova, 2002: 3).

Eğitim durumuna göre işsizlik incelendiğinde; tüm ülkelerde işsizlik oranlarının eğitim seviyesi düşük işçiler arasında daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin Polonya'da ilköğretim eğitimi almış grubun istihdam oranı % 20 civarı iken lise eğitimini tamamlamış işçilerin

istihdam oranı % 80'e yaklaşmaktadır. Ayrıca sekiz yıllık ilköğretim eğitimi almış bir işçinin işsiz kalma ihtimali, yüksek öğrenim görmüş bir işçiyle karşılaştırıldığında dört kat daha fazladır (Rutkowski vd., 2005: 12).

Birçok geçiş ekonomisinde büyüme oranı 1990'lı yılların ortasından itibaren günümüze kadar sürekli pozitif değerler almıştır. Ancak bu büyüme süreci emek piyasasında karşılığını bulmamış, istihdam ve işsizlikte beklenen iyileşmeyi gerçekleştirilmemiştir. Bu durum "işsiz büyüme" ya da "iş yaratmayan büyüme" olarak nitelendirilmektedir (Svejnár, 2002: 16). Büyüme ile istihdam/işsizlik etkileşiminin zayıf kalmasından da anlaşılacağı üzere geçiş ekonomilerinde var olan işsizlik, büyük ölçüde yapısal işsizlik özelliği göstermektedir (Feldmann, 2005: 71). Bunun yanında genel olarak geçiş ekonomilerinde işsizliğin en göze çarpan özellikleri; uzun süreli olması, genç kesimde çok daha yaygın olması ve çoğunlukla daha az eğitim almış kişileri etkilemesidir.

Tablo 3 : AB-15, AB-27 ve Avrupa Birliği Üyesi Geçiş Ekonomilerinin İstihdam Oranları (%)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Çek C.	-	67.3	65.6	65.0	65.0	65.4	64.7	64.2	64.8	65.3
Estonya	-	64.6	61.5	60.4	61.0	62.0	62.9	63.0	64.4	68.1
Letonya	-	59.9	58.8	57.5	58.6	60.4	61.8	62.3	63.3	66.3
Litvanya	-	62.3	61.7	59.1	57.5	59.9	61.1	61.2	62.6	63.6
Macaristan	52.4	53.7	55.6	56.3	56.2	56.2	57.0	56.8	56.9	57.3
Polonya	58.9	59.0	57.6	55.0	53.4	51.5	51.2	51.7	52.8	54.5
Slovenya	62.6	62.9	62.2	62.8	63.8	63.4	62.6	65.3	66.0	66.6
Slovakya	-	60.6	58.1	56.8	56.8	56.8	57.7	57.0	57.7	59.4
Bulgaristan	-	-	-	50.4	49.7	50.6	52.5	54.2	55.8	58.6
Romanya	65.4	64.2	63.2	63.0	62.4	57.6	57.6	57.7	57.6	58.8
AB-27	60.7	61.2	61.8	62.2	62.5	62.3	62.5	62.9	63.4	64.3
AB-15	60.7	61.4	62.5	63.4	64.0	64.2	64.3	64.7	65.2	66.0

Kaynak: EC, a.g.r., (2006), ss.258-286; EC, a.g.r., (2007), ss.284-310'daki verilerden derlenmiştir.

Geçiş ekonomilerinin 2006 yılındaki ortalama istihdam oranı, Tablo 3'deki verilere göre % 61.9 civarındadır. Bu oran AB ortalaması olan % 64.3 ve AB-15 ortalaması olan % 66'nın altında kalmaktadır. Bu ülkelerden özellikle Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya'nın istihdam düzeyi oldukça düşük durumdadır. İşsizlik oranlarındaki azalışa paralel bir biçimde geçiş ekonomilerinde, 2000'li yılların başından itibaren istihdam oranları artışa geçmiştir.

Geçiş sürecinde istihdam kaybının yanı sıra yeni ortaya çıkan ve büyümekte olan şirketlerin yarattığı istihdam artışı söz konusudur. Ancak yaratılan istihdam ve kaybedilen istihdamın büyüklüğü ve zamanlaması konusunda ülkeler arasında farklılıklar mevcuttur. Örneğin Estonya ve Slovenya geçişin erken aşamasında yaygın bir istihdam kaybı yaşamışlardır. Bu süreci istihdam yaratımı ve istihdam kaybının başa baş duruma geldiği bir dönem izlemiştir. Yakın zamanda ise istihdam yaratımı istihdam kaybını geride bırakmaya başlamıştır. Ancak Romanya gibi diğer bazı ülkelerde ise hala istihdam yaratımı istihdam kaybının gerisinde kalmaktadır (Rutkowski vd., 2005: 8).

Geçiş ekonomilerinde mobilite ve girişimcilğe ilişkin araştırmalara göre, bu ülkelerin çoğunda sektörler arası emek mobilitesi yüksek düzeydedir. Ancak işsiz ve\veya iş bulma ümidini yitirmiş olan gruplarından girişimci grubuna akış sınırlıdır. Ayrıca diğer geçiş ekonomilerine göre nispeten ilerlemiş olan Merkezi Avrupa geçiş ekonomilerinde, geçmişteki yasal düzenlemeler ile emek üzerine konulmuş olan yüklerin emek piyasasında gerekli olan ayarlamalara engel olduğu iddia edilmektedir. (Dutz vd., 2001: 11). Girişimcilik açısından ele alındığında kendi işinde istihdam ve kendi işini kurma, işsizlikten istihdama geçişte yaygın bir yol olarak benimsenmemektedir. Genellikle işsizlikten kurtulmak için, işsizlikten geçici istihdam tipine doğru geçiş yaygın bir yol olarak kullanılmaktadır (Turan, 2007: 63)

Bu olgular geçiş döneminde istihdamın niteliğinde meydana gelen değişimlere işaret etmektedir. Bu dönemde meydana gelen en önemli farklılık, yüksek kazanç getirmese de güvenli istihdamdan, daha fazla kazanma potansiyeli barındıran ancak daha az istikrarlı olan işlere yönelim olmuştur. Diğer taraftan geçici istihdam, genellikle firmalar tarafından belirsiz süreli sözleşmelerle çalışan işçilerin işten çıkarılması ile ilgili "katı" düzenlemelerden kaçınmak amacıyla yaygın bir biçimde

kullanılmaktadır. Bunun yanında kayıt dışı işler de genç, eğitim seviyesi düşük ve teknik imalat işlerinde çalışan işçiler arasında oldukça yaygındır (Rutkowski vd., 2005: 12-13).

Tablo 4 : AB-15, AB-27 ve Avrupa Birliği Üyesi Geçiş Ekonomilerinde 2006 Yılı İçin İstihdamın Sektörel Dağılımı, Kısmi Süreli İstihdam ve Kendi İşinde Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)

	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Kısmi Süreli İstihdam	Kendi İşinde Çalışanlar
Çek C.	3.7	37.6	58.7	5.0	18.0
Estonya	4.9	33.1	62.0	7.8	8.1
Letonya	11.5	27.0	61.5	6.5	11.7
Litvanya	12.4	29.5	58.1	9.9	15.8
Macaristan	4.8	32.3	63.0	4.0	12.7
Polonya	19.2	26.9	53.9	9.8	25.7
Slovenya	9.7	35.1	55.3	9.2	16.7
Slovakya	3.6	33.8	62.7	2.8	13.0
Bulgaristan	20.6	27.6	51.8	2.0	27.8
Romanya (*)	36.2	29.9	33.9	9.7	43.2
AB-27	6.4	25.0	68.6	18.1	16.6
AB-15	3.7	23.7	72.6	20.8	14.6

Kaynak: EC, a.g.r., (2007), ss.284-310'daki verilerden derlenmiştir.

(*) Romanya'nın tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine ilişkin verileri 2002 yılına aittir.

Tablo 4'deki verilere göre AB geneli ile karşılaştırıldığında, geçiş ekonomilerinde tarım ve sanayi sektörlerindeki istihdam daha yüksektir. Tarım sektöründeki istihdamın AB ortalamasına yakın olduğu ülkeler Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Estonya'dır. Tüm geçiş ekonomilerinde sanayi sektöründeki istihdam oranı, AB ortalamasından daha yüksek iken hizmet sektöründeki istihdam oranı daha düşüktür. Ayrıca geçiş ekonomilerinde kısmi süreli istihdamın toplam istihdam içindeki oranı AB ortalamasının oldukça altındadır. Kendi işinde çalışanların oranının toplam istihdam içindeki oranında

ise, Estonya, Romanya ve Polonya hariç geçiş ekonomileri ile AB ortalaması birbirine yakındır.

Geçiş ekonomilerinin çoğunda eski AB üyelerine oranla tarım ve sanayi sektörlerinin üretim ve istihdamdaki payı daha yüksek, hizmet sektörünün payı ise daha düşüktür. Geçiş sürecinde tarım ve sanayinin üretim ve istihdamdaki payı düşerken hizmet sektörünün payı yükselmektedir. İşte ekonomik yeniden yapılanma sürecinde geçiş ekonomilerinin sektörel açıdan dönüşüm sürecine girmesinin sonuçlarından biri, toplam istihdam oranının düşmesi ve işsizlik oranının yükselmesidir. Çünkü yeni ortaya çıkan işlerin gerektirdiği nitelikler ile tarım ve sanayi sektörlerinde işsiz kalan işçilerin sahip oldukları nitelikler arasında uyumsuzluk söz konusudur. Uyumsuzluk, yeni işlerin yüksek nitelik ve yüksek eğitim gerektirmesine karşın, bu niteliklere sahip emek arzının kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır. Orta ve yüksek eğitimlilerin işsizlik oranları arasında yüksek fark olmamasına karşılık geçiş ekonomilerinde düşük eğitimlilerin işsizlik oranının, Euro alanındaki düşük eğitimlilerin işsizlik oranının yaklaşık iki katı olması, bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Arratibel vd., 2007: 15-17). Bu sorunların çözümünün eğitim, yeniden eğitim, mesleki eğitim gibi aktif emek piyasası politikaları ile mümkün olduğu açıktır. Bu da yoğun bir biçimde aktif emek piyasası programları ile yüklenmiş olan istihdam politikalarını gerekli kılmaktadır. İşte bu noktada diğer AB üyesi ülkeler gibi geçiş ekonomileri için de söz konusu olan Avrupa İstihdam Stratejisi (AİS), bu ülkelere istihdam konusunda planlı hareket etme imkanı sağlamıştır. AİS'nin işleyişi şöyledir:

- Üye devletlerin istihdam politikaları, her yıl Avrupa Komisyonu (European Commission, EC) ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan "Ortak İstihdam Raporu" (Joint Employment Report, JER) aracılığıyla dikkatle gözden geçirilmektedir.
- Ortak İstihdam Raporu'na göre her yıl Komisyon tarafından üye ülkeler için "İstihdam Rehberleri" (Employment Guidelines) hazırlanmakta ve Konsey tarafından kabul edilmektedir.
- Her üye ülke bu yıllık rehberlere dayanarak "Ulusal Eylem Planı" (National Action Plan, NAP) hazırlamaktadır.

- Buna ilaveten her üye ülke için hazırlanan “Tavsiyeler” (Recommendations), Komisyon tarafından teklif edilmekte ve KONSEY tarafından kabul edilmektedir.
- Stratejiyi tamamlayıcı son unsur ise, “Emsal İnceleme Programı”nın (Peer Review Programme) ortaya konulmasıdır (Kesici & Selamoğlu, 2005: 34–35).

Aday ülkelerden ise ilk aşamada, İstihdam Durum Raporu’nu (Employment Background Study) hazırlayarak istihdamın mevcut yapısını ayrıntılarıyla ortaya koymaları beklenmektedir. Daha sonra Komisyonla birlikte hazırlanan Ortak Değerlendirme Belgesi (Joint Assessment Paper, JAP) ise, takip eden dönemlerde o aday ülkede istihdam açısından öncelikli alanları ve sağlanacak olan destekleri tespit etmektedir (ÇSGB, 2004: 48–49).

Bu süreçte, AİS çerçevesinde ulusal politikaların ülkelerin kendileri tarafından, olabilecek en uygun biçimde oluşturulabilmesi için, başarılı deneyimlerin geliştirilmesi ve paylaşılmasına yönelik bir öğrenme süreci organizasyonu olarak tanımlanabilecek olan Açık Koordinasyon Yöntemi (AKY) ortaya çıkmıştır (İpek-Köstekli, 2006: 23). AİS çerçevesinde bu önlemler ile birlikte değerlendirilmesi gereken ve “güvenceli esneklik” (flexicurity) olarak nitelendirilen yeni bir yaklaşım söz konusudur. Aslında içi henüz tam anlamıyla doldurulamamış olan bu yaklaşımda, esneklik ile güvence arasında bir denge oluşturulmaya çalışılmaktadır (Wilthagen, 2004: 3). Güvenceli esneklik AB kaynaklarında, “piyasanın değişen ihtiyaçlarına göre firmalara iş yaratmaları için gerekli esnekliği sağlarken aynı zamanda güvenliği de garanti etmek suretiyle hem verimliliği hem de işlerin kalitesini arttıracak şekilde emek piyasasında esneklik ve güvenliği birleştirmek” olarak tanımlanmaktadır (ÇSGB, 2007: 5). Böylece bu ülkeler AİS çatısı altında AKY ve güvenceli esneklik açılımlarından yararlanarak istihdam stratejisini, kendi özgül koşullarına göre uyarlayabilmektedirler.

3. Küreselleşme ve Avrupa Birliği Üyeliği Açısından Geçiş Ekonomilerinde Emek Piyasaları ve İstihdam Politikaları

Ekonomik ve sosyal politikalar ile amaçlanan gelişim çoğu zaman birbiri ile örtüşmektedir. Zira hedef çoğunlukla refahı artırmaktır. Bu çerçevede ekonomi politikaları ekonomik hedefler kadar sosyal amaçlar ile ilişkilendirilirken, sosyal politikalar ise sosyal hedefler kadar ekonomik amaçlar ile ilişkilendirilmelidir (Ziguras vd., 2004: 10). Günümüzde ekonomi politikaları için enflasyonun kontrolü, rekabetçiliğin artırılması ve büyümenin desteklenmesi birincil plandadır. İstihdam artışının bunlar gerçekleştirildikten sonra, bir sonuç olarak meydana geleceği öne sürülmektedir. Ancak geçiş ekonomilerinin deneyimleri göstermektedir ki, emek piyasasındaki sorunların çözümüne dönük politikaların ve programların uygulanmaması, bu sorunların diğer ekonomik göstergelerdeki iyileşme sonucunda çözüleceği beklentisi sorunları kronikleştirmektedir.

Tablo 5 : Geçiş Ekonomilerinde Geçiş ve Avrupa Birliği Üyelik Süreci³

	Geçiş Süreci	AB Üyelik Süreci
<i>Başlangıç ve Bitiş Tarihi</i>	1989 / ...	1994–1996 / 2004–2007
<i>Uygulanan Politikalar</i>	Neoliberal Politikalar	Neoliberal Politikalar
<i>Ekonomi Politikalarının Odaklandığı Alanlar</i>	-Büyüme -Enflasyonu Düşürme -Kamu Açıklarının Kontrolü	-Büyüme -Enflasyonu Düşürme -Kamu Açıklarının Kontrolü -İstihdam Artışı -Genel İstihdam Oranı, Kadın İstihdam Oranı ve Yaşlı İstihdam Oranı İçin Hedeflerin Belirlenmiş Olması

³ Geçiş ekonomilerinin emek piyasasındaki dönüşüme, geçiş süreci ve AB üyelik sürecinin etkilerini ortaya koyabilmek amacıyla hazırlanmış olan Tablo 5’teki bilgilerin oldukça genelleştirilmiş olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ancak aşağıda ayrıntılı olarak ortaya konulmaya çalışılacak olguların anlaşılması açısından bu şematik örgünün yararlı olacağı düşünülmektedir.

<i>Genel Ekonomide Ortaya Çıkan Sonuçlar</i>	-Düşük Büyüme -Enflasyon Azalışı	-Yüksek Büyüme -Enflasyon Azalışı
<i>Emek Piyasalarında Ortaya Çıkan Sonuçlar</i>	-İstihdam Azalışı -İKO Azalışı -İşsizlik Artışı -Sendikalaşmada Azalış	-İstihdam Artışı -İKO Artışı -İşsizlik Azalışı
<i>Emek Piyasasında Ortaya Çıkan Sonuçların Nedenleri</i>	-İstihdam Artışının Ekonomi Politikalarının Odaklandığı Alanlardan Biri Olmaması -Planlı Bir Ulusal İstihdam Politikasının Olmaması -Büyümenin Zayıf Kalması -Büyümenin Sermaye/Teknoloji Yoğun Sektörlerden Kaynaklanması -Dışa Açık Ekonomide Rekabetçi Büyüme Stratejilerinin Benimsenmesi	-Doğrudan Yabancı Yatırımların Artışı -Dış Ticaret ve İhracatın Artışı -AB İçinde Serbest Dolaşım Hakkının Elde Edilmesi -AB'nin Üyelik Öncesi ve Sonrası Fonları -AİS Çatısı Altında Ulusal İstihdam Politikasının Oluşturulması

Bu çerçevede geçiş ekonomilerinin emek piyasaları için alınması gereken bazı önlemler söz konusudur. İstihdamın artırılmasına dönük önlemlerin ekonomik ve sosyal politikaların merkezine oturtulması ve ulusal makroekonomik strateji ve politikaların tam ve verimli istihdam yaratmaya odaklanması yaşamsal önemdedir. Diğer taraftan iş yaratmanın en önemli kaynaklarından biri Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ) olduğu için bu girişimlerin teşvikler, vergi oranları, yeni teknolojiler, teknoloji geliştirme gibi destekler ile desteklenmesi çok önemlidir (Nesporova, 2002: 18-19). Emek piyasası açısında sorunlar yaşamakta olan geçiş ekonomilerinin AB üyelik süreci 1990'lı yılların ilk yarısında başlamıştır. Bu süreçte çoğu zaman AB üyelik sürecinin gerekleri ile geçiş sürecinde uygulanması gereken reformlar birbiri ile çakışmıştır.

2004 ve 2007 yıllarında AB'ye tam üye olan geçiş ekonomilerinin ekonomik, sosyal ve siyasi olarak girdiği geçiş süreci, bu sürecin gerektirdiği politika ve programlar ile AB üyelik sürecinde uygulanmış olan politika ve programların iç içe geçtiği bir dönüşüm sürecine evrilmiştir.

AB ile entegrasyon, emek piyasası açısından değerlendirildiğinde diğer geçiş ekonomilerine göre Birlik üyesi geçiş ekonomilerinde daha olumlu göstergelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak AB'nin eski üyelerine göre emek piyasası göstergeleri daha kötü, istihdam ve işsizliğe ilişkin emek piyasası performansı daha zayıf kalmaktadır.

3.1. Küreselleşme Açısından Geçiş Ekonomilerinin Emek Piyasaları

Kapitalizm ekonomik, sosyal ve siyasi olarak gerek uygulama düzeyinde gerekse teorik düzeyde çeşitli farklılıklar ihtiva etmektedir. Örneğin ekonomik olarak neoklasik anlayış ile Keynesyen anlayış, sosyal yapılanma açısından korporatist rejim ile liberal rejim, siyasi olarak sosyal demokrat yaklaşım ile muhafazakar demokrat yaklaşımlar kapitalist sistemin çeşitlenmeleridir. İşte geçiş ekonomilerinde, sosyalist yapılanmadan kapitalizme geçiş sürecinde uygulanmış ve uygulanmakta olan düzenlemelerin içeriği, bu ülkelerin kapitalizmin hangi biçimine doğru dönüştüğünü ortaya koyacaktır. Şüphesiz bu dönüşümün emek piyasası ayağı da, genelden bağımsız değildir.

Geçiş ekonomilerinde dönüşüm sürecinde uygulamaya konulan politika ve programlar ve geçiş sürecinde uygulanmakta olan geçiş stratejilerinin içeriği incelendiğinde genel anlamda bu ülkelerin, piyasaya dışarıdan devlet, sendikalar vb. tarafından müdahale edilmemesini ve serbest piyasa ekonomisinin önündeki her türlü engelin kaldırılmasını salık veren neoliberal anlayışa göre yapılandırıldığı gözlenmektedir.

1989 yılından sonra, sosyalist sistemden kapitalizme geçiş sürecinde, geçiş ekonomilerinin tümünde IMF desteği ile uygulanmakta olan liberalizasyon, makroekonomik stabilizasyon ve özelleştirme düzenlemelerinin sıkı para politikası ile birlikte, fiyatların ve döviz kuru rejimlerinin geniş ölçüde serbestleştirilmesini, iç ve dış ticaretin serbestleştirilmesini, vergi sisteminin yeniden düzenlenmesini ve bütçedeki sosyal güvenlik harcamalarının kısılmasını içerdiği görülmektedir.

Bu düzenlemeleri de içeren neoliberal anlayıştaki geçiş stratejilerine (şok tedavi ve neoklasik aşamalı model) ülkelerin içindeki finansal kurumların yanı sıra IMF ve DB tarafından da önemli oranda mali destek verilmektedir (Marangos, 2002 (b): 260).

İşte bu destek sağlayan kurumlardan biri olan DB tarafından geçiş ekonomilerine ilişkin hazırlanan bir rapora göre, emek piyasası ile ilgili olarak alınması gereken önlemlerden bazıları şöyledir:

- Emeklilik ve sağlık sistemi reformlarıyla işgücü üzerindeki vergilerin azaltılması,
- Asgari ücretlerin azaltılması ya da farklılaştırılmasıyla ücret ayarlanabilirliğinin geliştirilmesi,
- Uzun süreli sözleşmelerde istihdamın korunması ile ilgili düzenlemelerin esnekleştirilmesi,
- Düşük gelirli bölgelerde yardım seviyelerinin ayarlanması suretiyle işgücü arz teşviklerinin iyileştirilmesi,
- Ürün piyasası rekabetinin geliştirilmesi ve idari engellerin kaldırılması,
- Ücret belirlemelerinin merkezîyetçilikten uzaklaştırılması,
- İş ilişkilerinin serbestleştirilmesi ve kilit önem taşıyan iş standartlarının desteklenmesi,
- İstihdamın yeniden tahsis edilmesi için sosyal güvenlik ağının etkinliğinin iyileştirilmesi,
- Piyasa ekonomisinin kilit önem taşıyan kurumlarının geliştirilmesi ve altyapıya yatırım yapılması,
- İdari engellerin azaltılması ve
- Özellikle kayıtlı sigorta mekanizmasına erişimi olmayanlar için sosyal güvenlik ağının geliştirilmesi (Rutkowski vd., 2005: 45).

Geçiş sürecinde DB'nin Polonya'da desteklediği reform alanları ise makroekonomik istikrar, devlet sisteminin yeniden yapılandırılması,

piyasa ekonomisi için yasal ve ekonomik üst yapının oluşturulması, özelleştirme ve yeniden yapılanmanın desteklenmesi, özel sektörün geliştirilmesi gibi alanlardır (Blaszczuk vd., 2002: 16). Bunla birlikte neoklasik içerikteki geçiş stratejilerine uygun bir biçimde, dış ticaretin liberalizasyonu için, bir küresel kuruluş olan Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) etkinliği söz konusudur.

Görüldüğü üzere dünyada küresel olarak etkili olan IMF, DB ve DTÖ gibi kuruluşlar geçiş ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasında piyasaların serbestleştirilmesini ve deregülasyon uygulamalarını telkin eden neoliberal anlayıştaki uygulamaları desteklemektedir. Ayrıca bu stratejilerin uygulanmasında küresel kuruluşların önemli oranda etkisi de söz konusudur. Çünkü günümüzde geçiş ekonomilerinin de içinde bulunduğu ülkelerin çoğu bu kuruluşlara üyelik bağı ile bağlı iken aynı zamanda finansman ihtiyaçlarının önemli bir kısmını bu kuruluşların kaynaklarından ve/veya bu kuruluşlar aracılığı ile uluslararası finans piyasasından karşılamak durumundadırlar.

Küresel kuruluşların desteklerinden yararlanmakta olan geçiş ekonomilerinde uygulanmakta olan sıkı para politikasının sonucunda görülen enflasyon oranlarının gelişim seyri benzerdir. 1990'lı yılların başından itibaren yürürlüğe konulan tedbirler ile bu ülkelerin tümünde enflasyon oranlarının tek haneli rakamlara indirildiği görülmektedir (EC, 2007: 276-280). Çünkü bu ülkelerde uygulanmakta olan neoliberal anlayışa uygun makroekonomik programın en önemli unsurlarından biri, enflasyonu kontrol altına alarak düşürmeye odaklanmış olmasıdır. Örneğin Polonya'da enflasyon ile mücadele amacıyla uygulamaya konulan makroekonomik politikalar ücret kontrolleri, bütçe disiplininin sağlanması, sıkı para politikası ile kredilerin sınırlandırılması ve ulusal paranın döviz karşılığında rekabetçi bir oranda tutulması ile konvertibilitesinin sağlanmasına dayanmaktadır (Vostroknutova, 2003: 4).

Bu ülkelerde AB üyelik süreci başlayıncaya kadar geçiş süreci politikaları ve geçiş süreci stratejileri ile uygulanmakta olan makroekonomik politikaların temelde odaklandığı alanlar ekonomik büyüme, enflasyonu düşürülmesi ve mali disiplinin sağlanmasıdır. Bu süreçte, planlı bir istihdam politikası söz konusu değildir. Ortaya konulduğu üzere, emek piyasası için öngörülen düzenlemeler emek

piyasalarının esnekleştirilmesi ve deregülasyon temelli politikalarından ibaret kalmıştır.

Böylece 1990'lı yıllar boyunca ilgili ülkelerin çoğunda istihdam oranları daha da azalmış ve işsizlik oranları biraz daha yükselmiştir. Bu süreçte ülkelerin çoğunda işsiz sayısında, genç işsizlik oranları ve uzun süreli işsizlik oranlarında yüksek düzeyde artış, İKO'da ise yüksek düzeyde düşüş söz konusudur. Ayrıca yüksek işsizlik ve uzun süreli işsizlik oranları toplum içindeki dezavantajlı kesimleri daha fazla etkilemiştir. Bunun yanında istihdam edilenler arasında "çalışan yoksulluğu" olarak nitelendirilebilecek yeni yoksulluk tiplerinin ortaya çıktığı görülmüştür (EC, 2005: 263-288; ILO, 2002: 82-85; Nesporova, 2002: 3). Geçiş ekonomilerinin dönüşüm sürecinde, yoksulluk düzeyinde önemli oranda artış ve buna bağlı olarak hayat standartlarında da düşüş ile karşı karşıya kalınmıştır (Kaasa, 2003: 7). Geçiş sürecinde ücret eşitsizliklerinin ise, idari yapılardan piyasa tabanlı düzenlemelere kadar ücret belirleme mekanizmalarındaki değişikliklerin de etkisi ile artış gösterdiği görülmektedir. Ücret eşitsizlikleri son dönemde azalmaya başlamasına rağmen hala sanayileşmiş ülke standartlarına göre yüksek seyretmektedir (Rutkowski vd., 2005: 3-17).

Görüldüğü üzere neoliberal içerikteki geçiş tedbirlerinin olumsuz sonuçlarının ortaya çıktığı alanlardan biri emek piyasalarıdır. Ancak geçiş sürecinde ne kadar ilerlendiği ya da ne düzeyde başarılı olunduğu görece olarak istihdam oranındaki yükseliş, işsizlik ve uzun süreli işsizlik oranlarındaki düşüş, kadınlar, gençler ve dezavantajlı grupların emek piyasasına entegrasyonunu sağlama düzeyi ile yakından ilgilidir (Feldmann, 2005: 71-72). Bu konuda uygulanmış olan neoliberal geçiş tedbirlerinin başarılı olmadığı ortadadır. Bu tedbirler ayrıntılı olarak incelendiğinde, emek piyasasında var olan ve geçiş sürecinin ilk on yılında derinleşen sorunların, uygulanmakta olan ekonomik politika ve programların odaklandığı büyüme, enflasyonu düşürme, mali disiplini sağlama gibi ekonominin diğer alanlarındaki iyileşmelerle aşılmasının beklendiği ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle neoklasik "otomatik denge mekanizması"nın işleyişi ile emek piyasasındaki yüksek işsizlik, düşük istihdam gibi sorunların üstesinden gelineceği düşünülmüştür.

Bu mekanizmaya göre ekonomide işsizlik söz konusu ise, diğer bir deyişle ekonomi, tam istihdamı ifade eden potansiyel-reel gayri safi yurtiçi hasılanın gerisinde ise, ücretler aşağı doğru esnek olduğu için (firma için bir maliyet unsuru olan) ücretlerin düşeceği ve böylece (maliyetleri düşen firmaların arzı artırmaları ile) istihdamın artacağı iddiası söz konudur. Buna karşılık özellikle nominal ücretlerin sendikalar, asgari ücret yasası, işçi devir maliyetlerinin yüksek olması gibi nedenlerden dolayı aşağı doğru esnek olmadığı bilinmektedir (Galbraith, 2004: 204). Buna ek olarak geçiş ekonomileri özelinde eski sistemin kurumsal yapısı, sendikalar, istihdamın korunmasına ilişkin düzenlemeler, işsizlik sigortası vb. sosyal politika önlemleri gibi emek piyasası oluşumlarından ve kısıtlı göç olanaklarından kaynaklanan düşük emek mobilitesinden dolayı ücretlerin aşağı doğru esnek olduğu iddiası gerçekleşmemiş, ekonominin eksik istihdam koşullarında dengeye (işsizliğin olduğu bir denge) geldiği görülmüştür.

Neoliberal anlayışa göre, geçiş ekonomilerinin emek piyasalarında ortaya çıkan sorunların temel nedenleri geçiş ekonomilerinin emek piyasalarında var olan "katı" düzenlemelerdir. Dolayısıyla bu sorunların çözümü konusunda da esneklik ve deregülasyon temelli klasik politikalar öngörülmektedir. Neoliberal bakış açısına göre geçiş sürecindeki ülkelerde yasal olarak bağlayıcı olan asgari ücret düzenlemelerinin düşük nitelikli işçiler arasında işsizliği artırdığı, diğer işsizlik oranlarına etkisinin değişkenlik gösterdiği, uzun süreli işsizlik ve istihdam oranı üzerindeki etkisinin ise istatistiki olarak önemsiz olduğu iddia edilmektedir. Çalışma zamanlarına ilişkin esnekliğin özellikle kadın ve gençler arasındaki işsizlik olmak üzere işsizliği azalttığı ve özellikle genç grupta olmak üzere istihdamı artırdığı öne sürülmektedir. İşe alma ve işten çıkarmaya ilişkin kısıtlayıcı düzenlemelerin, özellikle kadınlar ve gençler olmak üzere tüm işgücü içerisinde işsizliği ve uzun süreli işsizliği artırdığı ve özellikle genç istihdam oranı olmak üzere istihdam oranını düşürdüğü iddia edilmektedir. Sendikaların güçlü olduğu geçiş ekonomilerinde özellikle kadınlar, gençler ve düşük nitelikli işçiler arasında olmak üzere işsizliğin artış gösterdiği, istihdamın ise azaldığı öne sürülmektedir. Nihayet endüstri ilişkileri bağlamında, istihdam edilenler ile istihdam edenler arasındaki işbirliği ilişkilerinin, kadınlar ve kısmen gençler arasındaki işsizlik oranını

azaltıcı, genç istihdam oranını ise artırıcı bir etki gösterdiği iddia edilmektedir (Feldmann, 2005: 73-76).

Bu süreçte serbest piyasa anlayışının tüm oluşum ve düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Ancak bu yapının neoliberal yaklaşımda öngörüldeği biçimde dönüştürülmesi süreci devam etmektedir. Elde edilen sonuçlar ise tatmin edici olmaktan uzaktır. Geçiş sürecinde uygulanmış ve uygulanmakta olan neoliberal ağırlıklı düzenlemelerin sonucunda ortaya çıkmış olan görece yüksek işsizlik oranları, yüksek genç işsizliği, düşük istihdam oranları, düşük İKO, düşük emek mobilitesi, uzun süreli işsizlik ve yoksulluk olguları, ironik bir biçimde devlete, neoliberal anlayışın karşı çıktığı yeni sorumluluklar yüklemiştir.

Bahsi geçen politika ve programların (reformların) uygulandığı dönemde ortaya çıkan işsizlik, yoksulluk gibi sorunların etkilediği kesimlerin reform sürecine destek vermeleri, reformların başarı şansını oldukça yükselteceği için sosyal olarak içerilmeleri gerekmektedir. İşsizlik bireyde vasıf ve yetenek kaybı, sosyal dışlanma, aile ilişkilerinde sorunlar, toplumsal değerlerde yozlaşma gibi bir dizi psikolojik ve sosyal probleme neden olabildiği için, işsizlik oranının yükselmesi toplumsal değerlerde çözülme ve çatışmalara da neden olabilmektedir. Bu yüzden insan hakları, genel güvenlik ve asayiş gibi olguların yanı sıra, sosyoekonomik sistemin devamı açısından da bu kesimlerin desteklenmesi yaşamsal önemdedir. Bu da ancak kamu kaynaklarından finanse edilen çoğunlukla yoksulluk yardımları, transfer harcamaları gibi pasif nitelikteki sosyal politika önlemleri ile gerçekleştirilebilecektir. Dolayısıyla ortaya çıkması muhtemel sosyal sorunların mali yükü sosyal harcamalarda önemli artışlar olarak kendini gösterecektir. Bu önlemler çoğunlukla transfer harcamalarından oluşan pasif önlemler niteliğinde olduğu için kişiyi aktif destekler ile çalışma hayatına kazandırmaktan ve sosyal hayata adapte etmekten ziyade bağımlı kılmaya hizmet etmektedir. Dolayısıyla neoliberal politika ve programlar sonucunda ortaya çıkan sorunlara müdahale ederek bu anlayıştaki uygulamaların devamını sağlayabilmek için devlet, neoliberal anlayışın öngördüğü kalıpların dışına çıkmakta, kamu kaynaklarını kullanarak aktif bir biçimde ekonominin içinde yer almaktadır.

Emek piyasası oluşumları ile işsizlik oranı arasındaki etkileşimi ölçmeye dönük, 17 gelişmiş Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkesi ile Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'yı karşılaştıran bir analizden elde edilen sonuçlar ise iddia edilenin aksine, emek piyasası oluşumlarının katılımı ile elde edilen sonuçlar arasında bir bağlantı kurmamaktadır. Bu yüzden bahsedilen analiz, OECD ülkeleri ile geçiş ekonomilerinin işsizlik oranları arasındaki farkın diğer nedenlerine eğilmektedir. Buna göre geçiş ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırımların düşük düzeyde kalmasının olumsuz emek piyasası göstergelerinin nedenlerinden birisi olduğu öne sürülmektedir. Herhangi bir ülkede iş yaratma ile pozitif etkileşim içinde olan doğrudan yabancı yatırımların görece yüksek olabilmesi için bir ülkenin siyasi ve ekonomik olarak istikrarlı olması gerekmektedir. Çeşitli araçlar ile ölçülen siyasi ve ekonomik istikrarın Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'ne göre düşük çıktığı Polonya ve Slovakya'da işsizlik oranları Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nden daha yüksektir. Polonya ve diğer ülkelerde yapısal reformların ertelenmiş olması ve enflasyonu önlemeye dönük sıkı para politikası uygulamalarının, işsizlik oranının yüksek olmasının diğer nedenleri olabileceği iddia edilmektedir. Ayrıca Polonya'da gizli işsizliğin yaygın olduğu tarım sektörünün ve Slovakya'da kamu sektörünün istihdam içindeki payının görece yüksek olmasının da dönüşüm sürecinde işsizliği artırıcı etki yarattığı tahmin edilmektedir. Nihayet Polonya ve Slovakya'da demografik değişimin bir sonucu olarak çalışma çağı nüfusunun artış oranının görece yüksek olmasının, genç işsizlik oranını ve dolayısıyla işsizlik oranını artırdığı öne sürülmektedir (Ederveen & Thissen, 2004: 29-33). Bu noktadan hareketle AB üyeliğinin geçiş ekonomileri emek piyasalarında yaratmış olabileceği değişimlerin tartışılması yararlı değerlendirmelerin ortaya çıkmasına neden olacaktır.

3.2. Geçiş Ekonomileri Emek Piyasalarının Avrupa Birliği Emek Piyasalarına Eklemlenmesi

AB'ye üye olan geçiş ekonomilerinin 1989 yılında başlayan geçiş süreci ile birlikte Avrupa'ya eklemlenme süreci de başlamıştır. Başlarda daha ağır basan geçiş tedbirleri bir süre sonra Avrupa'ya entegrasyon süreci aracılığı ile AB üyelik sürecine ilişkin düzenlemelere evrilmiştir.

AB üyelik sürecinde, üç alanda gerçekleştirilen reformlar ile üyelik sürecinin gerekleri yerine getirilmeye çalışılmıştır. Avrupa para birliğine üyelik amacı ile Maastricht Kriterleri'nin gerçekleştirilmeye çalışıldığı makroekonomik stabilizasyon alanında genel olarak enflasyon ve faiz oranlarının kontrol altına alınması, bütçe açığı ve borç stokunun belli bir düzeyin altında tutulması ve paranın değeri konusunda istikrarın sağlanması ile ilgili reformlar yapılmıştır. Avrupa tek pazarı içindeki rekabet kapasitesine ulaşmak amacı ile mikroekonomik düzeyde firmalar, mal ve hizmet piyasası, faktör piyasaları, girişimcilik gibi alanlarda serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi ile ilgili reformlar yapılmıştır. AB'ye tam üyelik amacı ile hukuksal ve kurumsal alanda etkin bir vergi sisteminin yaratılması, merkez bankasının özerkliği ve AB müktesebatı çerçevesinde yapılan çeşitli hukuksal düzenlemeler ile ilgili reformlar yapılmıştır (Piazolo, 2000: 3). Polonya'da gerçekleştirilmiş olan reformların ışığında ele alındığında, AB'ye üye olacak olan bir ülkede, ekonomik alanda adaptasyon için yapılması gereken düzenlemelerin başında mal ve hizmetler ile sermaye ve emeğin serbest dolaşımının önündeki engellerin ortadan kaldırılması yer almaktadır. Mali disiplinin sağlanması, tüketici hakları, rekabetin korunması ve devlet yardımlarına kısıtlama getirilmesi diğer düzenlemelerdir. Birliğin finansal mekanizması ve tarım politikasına adaptasyon için yapılması gereken düzenlemeler söz konusudur. Nihayet ekonomik ve parasal birliğe, diğer bir deyişle Avrupa para birliğine geçiş için Maastricht Kriterleri'nin karşılanması ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır (Balcerowicz, 2007(a): 8-11).

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, geçiş ekonomileri için de geçerli olmak üzere adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri (Kopenhag Kriterleri) belirlemiştir. Siyasi kriter; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı olarak belirlenmiştir. Ekonomik kriter; işleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması olarak ortaya konulmuştur. Topluluk mevzuatının benimsenmesi kriteri ise; siyasi, ekonomik ve

parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması olarak ortaya konulmuştur.

Bu kriterleri karşılayabilmek amacıyla bugün tam üye olan geçiş ekonomileri tarafından çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ekonomik kriterde sayılanlar ayrıntılı olarak incelendiğinde mikroekonomik alana ilişkin reformların söz konusu olduğu görülecektir. Topluluk mevzuatının benimsenmesi kriteri ise, makroekonomik stabilizasyon ile hukuksal ve kurumsal reformlara ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Siyasi kriterdeki reformlar ise, kurumsal yapının inşası için gerekli düzenlemeleri kapsamaktadır. Sonuç olarak geçiş süreci için gereken ve yapılmaya çalışılan düzenlemeler ile AB üyeliği için girişilen düzenlemelerin önemli oranda benzerlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır (Piazolo, 2000: 5-6).

Yaptırımları geçiş tedbirleri ile benzerlikler içeren üyelik sürecinde ve tam üyeliğin gerçekleşmesinden itibaren, geçiş ekonomilerinin büyüme, istihdam ve işsizliğe ilişkin performansı, üyeliğin emek piyasalarına etkisi hakkında bir fikir verebilir.

Yeni üyelerin büyüme performansı incelendiğinde son dönemde AB ortalamalarından daha yüksek trendlerin yakalandığı görülecektir. 1991-1995 döneminde çoğunlukla büyüme değil de küçülme yaşamış olan ülkeler, 1996-2000 yılları arasında büyüme oranlarında AB ortalamalarının oldukça üzerine çıkmışlardır. 2001-2005 yılları arasında ise, Polonya ve Slovenya hariç daha önceki dönemin de ortalama büyüme oranlarının üzerine çıkmıştır. Bu durum büyüme oranlarında etkileyici bir performansa işaret etmektedir. Büyüme oranlarındaki yükselişin nedenlerinden bazıları doğrudan yabancı yatırımların büyük ölçüde artması, yurt içi yatırımların yeniden harekete geçirilmesi, verimlilikte artış elde edilmesi, finansal piyasaların istikrar kazanması ve AB ile ticari ve finansal entegrasyonun sağlanmasıdır (Arratibel vd., 2007: 7). Ancak büyüme, yani üretim artışı konusunda gösterilen bu olumlu performansa karşılık emek piyasası performansı, 2000'li yılların başına kadar olan dönemde zayıf kalmıştır.

Geçiş ekonomileri için 1990'lı yılların ortalarında başlayan AB üyelik sürecinin 2000'li yıllara kadar olan döneminde, genel olarak işsizlik

oranlarının artmaya devam ettiği gözlenmektedir. 2000'li yılların başından itibaren ise, işsizlik oranlarının azalmaya başladığı görülmektedir. Geçiş ekonomilerinin 2000 yılında ortalama işsizlik oranı % 12.3 civarı iken 2006 yılında % 8.25 civarına gerilemiştir. Bu durumun ülkeler açısından da böyle olduğu Tablo 1'deki verilerden anlaşılmaktadır. Azalmış olmasına rağmen geçiş ekonomilerindeki ortalama işsizlik oranı, hala hem AB-15 ülkelerindeki hem de AB'deki ortalama işsizlik oranından daha yüksektir (EC, 2007: 284-310). Polonya, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya'da AB-15'e göre tarımsal üretimin ağırlığının yüksek olması emek piyasası açısından riskli bir duruma işaret etmektedir. Zira yeniden yapılanma sürecine giren tarım sektöründe yaygın gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi beklenmektedir (Ederveen & Thissen, 2004: 9).

İstihdam oranlarındaki değişimler de, işsizlik oranlarında olduğu gibi 2000'li yılların başından itibaren olumluya dönmeye başlamıştır. Bu ülkelerin 2000 yılında % 58.6 civarı olan ortalama istihdam oranı, 2006 yılında % 61.9 civarına yükselmiştir. İstihdam oranlarındaki yönelimin ülkeler açısından da böyle olduğu Tablo 3'deki verilerden anlaşılmaktadır (EC, 2007: 284-310).

Avrupa Konseyi'nin 2000 yılındaki Lizbon ve 2001 yılındaki Stockholm zirvelerinde AIS çerçevesinde, istihdam açısından somut hedefler ortaya konulmuştur. Bunlar 2010 yılına kadar Avrupa'da istihdam oranını % 70'in, kadınların istihdam oranını % 60'ın ve yaşlı çalışanların (55-64 yaş arası) istihdam oranını % 50'nin üzerine çıkarmaktır (Kesici & Selamoğlu, 2005: 36-37). Geçiş ekonomileri 2010 istihdam hedefleri açısından incelendiğinde, 2000 yılına göre gelişim kaydedilmesine rağmen 2006 yılı itibarı ile genel istihdam oranında hiçbir ülkenin istihdam hedefine ulaşamadığı ortaya çıkmaktadır. 2000 yılından itibaren gösterdikleri yüksek performans ile Estonya, Slovenya ve Letonya'nın bu hedefe oldukça yaklaşmış oldukları görülmektedir. Danimarka'daki % 77.4 ve İtalya'daki % 58.4'lük istihdam oranları, AB-15 grubu içinde de homojen bir yapının söz konusu olmadığını göstermektedir. Ancak ortalama olarak AB-15 ülkeleri 4 puan hedefin gerisinde iken geçiş ekonomileri 8.1 puan hedefin gerisindedirler. Kadın istihdam oranında 2000 yılında sadece Estonya hedefe ulaşmış iken 2006

yılında Estonya, Letonya, Slovenya ve Litvanya hedefe ulaşmış durumdadır. Bu hedefte AB-15 ülkeleri ortalama olarak 1.6 puan hedefin gerisinde iken geçiş ekonomileri ortalama olarak 7.4 puan hedefin gerisindedirler. Yaşlı istihdam oranında 2000 yılında hiçbir geçiş ekonomisi hedefe ulaşamamış iken 2006 yılında Estonya ve Letonya hedefe ulaşmış durumdadır. Bu hedefte ise, AB-15 ülkeleri 4.7 puan hedefin gerisinde iken geçiş ekonomileri ortalama olarak 12.1 puan civarı hedefin gerisindedirler (EC, 2007: 284-310). Sonuç olarak emek piyasası göstergeleri ve emek piyasası performansı açısından eski AB üyesi ülkelerin gerisinde kalan geçiş ekonomilerinde, bu alanlarda son dönemde hissedilir düzeyde iyileşmelerin elde edildiği gözlenmektedir.

Bu çerçevede 2004 yılında AB üyesi olmuş olan Polonya'da, henüz veriler AB üyeliğinin etkisini ölçmek için yetersiz olsa da üyelik gerçekleştikten sonraki yönelimler ortaya konulabilir:

- AB üyelik sürecinde rekabet ve ticaret hukuku, entelektüel mülkiyet hakları gibi alanlarda yapılan düzenlemelerin yatırım ortamını iyileştirdiği ve büyümeyi desteklediği düşünülmektedir. AB üyeliğinin ilk iki yılında ortalama büyüme oranı % 4.2 civarına yükselmiştir. Üyeliğin yıllık gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) artışına % 1.3 ile % 2.1 arası bir katkısının olduğu tahmin edilmektedir. Zira GSYİH artışının uzun dönem ortalamasının % 3.4'e çıktığı görülmektedir.
- AB ile ticaret hacmi genişlemiş, dış ticaret açığı ise azalmaya başlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar üyeliğin gerçekleştiği 2004 yılından sonra 2003 yılından daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir.
- 2004 yılında AB bütçesinden gelen net transferler ulusal gelirin % 0.75'ine karşılık gelen 1.7 milyar Euro'ya yükselmiştir. Bu miktarın daha da yükseleceği tahmin edilmektedir.
- Esasen tarım ve inşaat sektörlerinde ücret baskıları artmaktadır. Dolayısıyla vasıfsız işçilerin reel ücretlerinin % 1.7 arttığı görülmektedir. Ayrıca çeşitli sektörlerde vasıflı işçi kıtlığı söz konusudur. Bunların bir sonucu olarak ithal emek ihtiyacı artabilecektir. Bu yüzden AB dışındaki ülkelere karşı göç politikasının yumuşatılması gündeme gelebilir.

- Üyelik gerçekleştikten sonra emek mobilitesi artmıştır. En az iki ay yurt dışında kalan kişi sayısı, 2003 yılına göre 2004 yılında % 20 artış göstermiştir. Polonyalı göçmenler genel olarak daha genç ve daha iyi eğitim almış olan kesimlerden oluşmaktadır. Göçmenler arasında 35 yaşın altındaki kesimin oranı, 2000 yılında % 51 iken 2004 yılında % 61'e yükselmiştir (Balcerowicz, 2007(b): 11-12).
- Polonya, emek piyasası verileri açısından AB'nin en kötü göstergelere sahip ülkelerinden biri durumundadır. İşsizliğe ilişkin oranlar diğer AB üyesi ülkelere nazaran oldukça yüksek, istihdama ilişkin oranlar oldukça düşüktür. Gerçekten de Polonya, AB tarafından genel istihdam oranı, kadın istihdam oranı ve yaşlı istihdam oranı için belirlenen 2010 yılı hedeflerine en uzak olan ülkelerden biridir. Ancak üyelik gerçekleştikten sonra işsizlik oranı düşmeye, istihdam oranı ise artmaya başlamıştır (EC, 2007: 306).

Geçiş ekonomileri arasında emek piyasası göstergelerinde en olumsuz tabloyu sergileyen Polonya'nın AB üyelik sürecindeki baş müzakerecisi Jerzy Plewa kendisine sorulan bir soruya verdiği cevapta Birliğe üyeliğin Polonya emek piyasasına katkısını şöyle ifade etmektedir: "Bizim Polonya'daki en büyük sorunumuz işsizlik oranı. Çünkü bu oran % 17'nin üzerinde ve bu diğer ülkelerdeki işsizlik oranlarından daha yüksek. Ama diğer bir gerçek de şu ki, üyelik sürecinde işsizlik oranı düşüyor, yükselmiyor. Bu tüm ekonomi için geçerli. Belirli bölgelerdeki bazı işletmelerin faaliyetlerini sona erdirmeye karar verdikleri doğrudur. Ancak birçok işletmenin bunu yapma nedeni AB'nin getirdiği yükümlülükleri karşılayamıyor olmaları değildi. Bunların büyük bir kısmı farklı alanlara yatırım yapmaya veya farklı işlere yönelmeye karar verdiler. Sonuçta tüm gelişmeleri göz önünde bulunduracak olursak, en azından, işsizlik oranının artmadığını, düştüğünü görüyoruz" (Kriter Dergisi, 2006: 60).

Geçiş sürecinde uygulanmış ve uygulanmakta olan politikaların etkisi ile sosyalist yapıdaki ülkelerin siyasi olarak demokrasiye, ekonomik olarak kapitalizme dönüştürülmesi süreci önemli oranda mesafe almıştır. Ekonomik ve sosyal dönüşümün emek piyasasına ilişkin sonuçlarının pek olumlu olmadığı ortadadır. Ancak genel olarak

bakıldığında geçiş ekonomileri için AB üyeliğinin geçiş süreci ile çakışmış olması bir şans gibi gözükmemektedir. Yeniden yapılanma sürecinde piyasa ekonomisinin yerleştirilebilmesi amacıyla yeni bir kurumsal yapı oluşturmaya çalışan ülkeler, yoğun bir teknik destek ve yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. AB üyesi geçiş ekonomileri bu konuda diğer geçiş ekonomilerinden çok daha avantajlı durumdadır. Çünkü AB'nin iyi yetişmiş uzman kadrosundan faydalanma imkanı bulmuşlardır. Ayrıca bu ülkelerin ekonomik ve sosyal dönüşümünden dolayı ortaya çıkmakta olan olumsuzlukların giderilebilmesi noktasında da AB üyeliğinin çeşitli katkıları söz konusudur.

Geçiş ekonomilerinin AB üyeliğinden dolayı önemli miktarda doğrudan yabancı yatırım çekmeye başladığı görülmektedir. 1998-2003 yılları arasında 20-30 milyar dolar arasında olan doğrudan yabancı yatırım miktarının 2004 yılında 39 milyar dolara, 2005 yılında ise 48 milyar dolara yükselmiş olduğu tahmin edilmektedir (Svejnar, 2006: 14). Bu ülkelerin yönelmiş olduğu iktisadi yapı içinde doğrudan yabancı yatırımların ekonominin gelişimi, istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması gibi önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. Geçiş ekonomilerine diğer AB üyesi ülkelere gelen doğrudan yabancı yatırımların yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Japonya ve Rusya gibi ülkelere gelen doğrudan yabancı yatırımların da artmasının çeşitli nedenleri vardır. Geçiş ekonomilerinin önemli miktarda doğrudan yabancı yatırım çekmesinin temelinde AB üyeliği yer almaktadır. Ayrıca AB üyeliğinden dolayı istikrarlı bir ekonomik yapının ortaya çıkmış olması, AB pazarı içerisinde oldukları için mal ve hizmetlerin serbest dolaşımından faydalanmaları ve AB standartlarında yatırım olanakları sağlamaları da bunda etkili olmuştur (DEİK, 2006: 6-8).

Geçiş ekonomileri için ekonomiyi geliştirmek, istihdamı artırmak ve işsizliği azaltmak açısından dış ticaretin, daha doğrusu ihracatın önemli katkılar sağladığı bir gerçektir. Türkiye için olduğu gibi geçiş ekonomileri için de Avrupa ülkeleri önemli bir ticari ortaktır. AB pazarı dünya ekonomisi içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Sadece topluluğun içindeki ticaret hacmi, dünya ticaretinin % 27'si düzeyindedir. AB'nin topluluk içi ve dışı ticaret hacmi ise dünya ticaretinin % 36'sına karşılık gelmektedir. 2000 yılında geçiş

ekonomilerinin 271 milyar dolar olan toplam ihracatının sadece 72.1 milyar doları, yani yaklaşık % 26.6'sı kendi aralarında yapılmışken, 146.7 milyar doları, yani yaklaşık % 54'ü Batı Avrupa ülkelerine yapılmıştır. Ayrıca bu ülkeler sanayi ihracatının % 59.4'ünü, madencilik ürünleri ihracatının % 50'sini ve tarım ürünleri ihracatının % 27'sini Batı Avrupa ülkelerine yapmaktadırlar (İTO, 2003: 29, 78-79). 1993-2002 yılları arasındaki dönemde AB-15 ülkeleri ile şimdi AB üyesi olan on geçiş ekonomisi arasındaki dış ticarete ilişkin veriler incelendiğinde bu ülkelerin AB-15 ülkelerine yaptığı ihracatın ortalama olarak her yıl % 16.6 arttığı, ithalatın ise ortalama olarak her yıl % 15.3 arttığı görülmektedir (Kavalalı, 2005: 70). Bu çerçevede AB üyeliği ve dolayısıyla gümrük birliği gerçekleştikten sonra AB ile geçiş ekonomileri arasındaki ticaret hacminin daha da büyümesi kuvvetle muhtemeldir.

AB'ye yeni üye olmuş ülkelerin işçilerine serbest dolaşım hakkı tanınması konusunda ilerlemeler kaydedilmektedir. 2007 yılına kadar yeni üye olan ülkelerin işçilerine serbest dolaşım hakkı tanıyan ülkeler Danimarka, İrlanda, İsveç ve İngiltere'dir. Yeni üyelere en fazla sayıda göç alan eski üye İngiltere, en fazla göç veren yeni üye ise Polonya'dır (Barrell vd., 2007: 2-4). 1985 yılında imzalanmış olan, AB'nin polis ve gümrük kontrollerini kaldıran Schengen Antlaşması'na dayanılarak, 21 Aralık 2007 tarihinde (Kıbrıs, Bulgaristan ve Romanya şartları yerine getirmediği için hariç) 22 AB üyesi ülkede ve AB üyesi olmayan Norveç ve İzlanda'da serbest dolaşıma ilişkin engeller ortadan kaldırılmıştır. İlk aşamada kara ve deniz sınırlarında başlatılan uygulama, Mart 2008 tarihinde hava trafiği için de geçerli olacak biçimde genişletilmiştir (Radikal Gazetesi, 2007: 9). Schengen Antlaşması'na taraf olmayan İngiltere ve İrlanda daha önce bu antlaşma kapsamı dışında tüm üye ülkelerin işçilerine serbest dolaşım hakkı tanımış oldukları için, serbest dolaşım alanının AB üyesi 24 ülke arasında sağlanmış olduğunu belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla eski AB üyesi ülkeler artan bir biçimde emek piyasalarını yeni üye ülkelerin vatandaşlarına açmaktadırlar. Ayrıca göçmenler ve azınlıklar için öngörülmüş olan önlemler hayata geçirilmektedir. Yasal göçlerin emek piyasasına entegrasyonu ise istihdam politikalarının boyutlarının daha açık olmasını gerektirmektedir (Council of the European Union, 2007: 5).

AB içinde göçün ya da işçilerin serbest dolaşımının çeşitli etkileri söz konusudur. Yapılan tahminlere göre göç veren yeni üyelere kısa dönemde büyüme ve işsizlik oranlarında düşüş, verimlilik ve enflasyon oranlarında ise artış görülmesi muhtemeldir. Yeni üyelere serbest dolaşım hakkı tanımış olan eski üyelere ise emek gücü arttığı için potansiyel GSYİH de artmıştır ve uzun dönemde büyüme oranlarında da artış kaydedilecektir. Ayrıca göç alan bu üyelere verimlilik ve enflasyon oranlarında düşüş, işsizlik oranlarında ise yükseliş gözlenmesi olasıdır (Barrell vd., 2007: 9-16). Araştırmalara göre göçmenlerin çoğunu 34 yaşın altındaki genç kesim oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi açısından bakıldığında bu kesimin büyük bir kısmının üniversite eğitimi almış olduğu gözlenmektedir. Özellikle doktorluk, muhasebecilik gibi uzmanlık gerektiren işlerde çalışanların inşaat, imalat gibi sektörlerde kısa dönemli çalışanlara göre ülkelere dönme eğilimi oldukça düşüktür. Bu durum ise geçiş ekonomileri için ciddi bir beyin göçü riskine işaret etmektedir (ÇSGB, 2005: 2-3). Bunun yanında geçiş ekonomilerinde çok düşük göç oranları ve zayıf göç olanaklarından dolayı işsizliğin bölgeler arası farklılığının yüksek olması nedeniyle ortaya çıkan bölgeler arası emek piyasası bölünmesi, gelir eşitsizliği ve yoksulluk ile mücadele açısından AB üyeliğinin getirdiği işçilerin serbest dolaşım hakkı katkı sağlayabilir. Emek piyasası açısından AB üyesi ülkeler arasında var olan farklılıkları azaltma konusunda ülkelerin emek piyasalarını birbirlerine açmaları önemli oranda katkı sunacak ve eski üyelere emek piyasası konusunda bir dinamizm kazandıracaktır.

AB üyeliğinin geçiş ekonomilerine sağladığı avantajlardan biri de dönüşüm maliyetlerinin bir kısmının hem üyelikten önce hem de üyelik gerçekleştikten sonra AB'nin ilgili fonlarından karşılanmasıdır. Bu fonlardan ilki Polonya ve Macaristan için sistem değişikliğinden kaynaklanan ve ekonomik çöküşün bir sonucu olarak ortaya çıkan sıkıntıların üstesinden gelinmesini sağlamak, acil gıda yardımlarını karşılamak amacıyla öngörülen PHARE (Poland and Hungary Aid for Reconstruction the Economy) programıdır. Bu fon, zaman içinde genişleyerek, tüm AB'ye aday geçiş ekonomilerini kapsama alan ve AB üyeliğine hazırlayan mali yardım aracı niteliği kazanmıştır. İkincisi katılım öncesi dönemde, AB'ye aday geçiş ekonomilerinin çevre ve ulaştırma alt yapısını geliştirmek amacıyla oluşturulmuş ISPA

(Instrument for Structural Policies for Pre-accession) mali yardım programıdır. Üçüncüsü ise katılım öncesi dönemde, AB'ye aday geçiş ekonomilerinde sürdürülebilir tarımsal ve kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla oluşturulmuş SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) mali yardım programıdır (Kavalalı, 2005: 33-36). Dolayısıyla AB'ye tam üye olan geçiş ekonomileri tam üyelik sürecinde yapısal dönüşümü gerçekleştirebilmek amacıyla önemli oranda AB'nin giriş öncesi fonlarından yararlanmışlardır.

Daha önce ortaya konulduğu üzere bu ülkelerde AB üyelik süreci başlayınca kadar ekonomi politikalarının odaklandığı alanlar ekonomik büyüme, enflasyonun düşürülmesi ve mali disiplinin sağlanması çerçevesinde kalmış ve planlı bir istihdam politikası söz konusu olmamıştır. Nihayet AB'ye üye olan geçiş ekonomileri açısından ulusal istihdam politikası oluşturma noktasında da AB'nin önemli bir katkısı söz konusu olmuştur. Zira bu ülkeler AİS çatısı altında AKY ve güvenceli esneklik açıklamalarından yararlanarak ulusal istihdam politikalarını oluşturmakta ve AİS aracılığı ile Avrupa emek piyasasına entegre olmaya çalışmaktadırlar. Çünkü özellikle Polonya, Slovakya ve Romanya gibi emek piyasasında önemli sorunlar yaşamakta olan geçiş ekonomilerinde bu sorunların çözümünün uygulanmakta olan ekonomik politika ve programların diğer alanlarda elde edeceği iyileşmelerle aşılamayacağı belli olmuştur.

Böylece doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticarete ilişkin gelişim, serbest dolaşım, katılım öncesi dönüşümü desteklemeye dönük fonlar ve planlı bir ulusal istihdam stratejisi açısından ele alındığında AB üyeliğinin ekonomik ve sosyal açıdan geçiş tedbirlerinin olumsuz sonuçlarını gidermeye yardımcı olarak bu tedbirlerin başarı şansını önemli oranda artırdığı görülmektedir.

AB üyelik sürecinde geçiş ekonomileri ile eski AB üyesi ülkeler arasındaki sosyoekonomik gelişmişlik farkının düşük düzeyde de olsa kapanmakta olduğu görülmektedir. Reel yakınsama, kişi başına GSYİH'nin yanı sıra, yaşam standartlarına ilişkin göstergelerde ekonomilerin birbirine yakınlaşması, iş çevrimlerinin, üretim ve ticaret

yapılarının uyumlu hale gelmesi olarak açıklanabilir. Herhangi bir ülkede büyüme sürecini etkileyen sabit sermaye yatırımları, doğrudan yabancı yatırımlar, istihdam, dış açıklık oranı, teknolojik gelişme, makroekonomik istikrar, kurumların kalitesi ve coğrafi yakınlık gibi pek çok unsur reel yakınsama sürecinin ilerleyişinde rol oynamaktadır. 1993-2004 yılları arasındaki dönem için yapılan bir çalışma, 2004 yılında AB'ye üye olan ülkelere göre daha yoksul olanların daha hızlı büyüme gösterdiklerine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra ülkelerin reel yakınsama alanında gösterdikleri başarının, AB'ye üyelik kriterlerini yerine getirmedeki performansları ile paralel bir şekilde geliştiği görülmektedir. Bu durum ise yakınsamanın yalnızca ülkelerin görece yoksulluğuna bağlı olmadığını, bu sürecin aynı zamanda ulusal politikalarından da etkilendiğini, yani yakınsamanın koşullu olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılan ampirik çalışmalar, 1990'lı yılların başından itibaren yeni AB üyelerinin, eski AB üyelerine mutlak ve koşullu olarak reel yakınsama gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Atalay, 2007: 1, 12-18).

SONUÇ

1980'li yıllardan itibaren IMF, DB, DTÖ gibi küresel kuruluşların yönlendirmesi ile ekonomik yapılanmalarını dönüşüm sürecine sokmuş olan geçiş ekonomileri, emek piyasasında derinleşen sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Neoliberal politika ve programların yürürlükte olduğu bu süreçte, emek piyasalarında yüksek işsizlik, düşük İKO ve istihdamın yanı sıra ücret eşitsizliklerinde artış, gelir dağılımında bozukluklar ve yüksek düzeyde yoksulluk ortaya çıkmıştır.

Geçiş sürecinde emek piyasası açısından çeşitli sıkıntılar ile karşı karşıya kalan Avrupa'daki geçiş ekonomileri, 1990'lı yılların ortalarında AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. Bu dönemden itibaren geçiş sürecine koşut bir biçimde ilerleyen AB üyelik sürecinin başlamış olmasının, diğer birçok alan gibi, emek piyasasında da çeşitli etkileri söz konusu olmuştur. Aslında bu ülkeler için AB üyeliğinin geçiş süreci ile çakışmış olması bir şans gibi gözükmemektedir. Geçiş ekonomilerinde, ekonomik ve sosyal dönüşüm sürecinde ortaya çıkan emek piyasalarına yönelik sorunların çözümünde AB üyeliğinin çeşitli katkıları olmuştur.

Geçiş ekonomilerine AB üyeliğinin en önemli katkılarından birinin bu ülkelere büyüme, istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması açısından önemli katkıları olan doğrudan yabancı yatırımları artırmış olmasıdır. Geçiş ekonomileri için büyüme ve istihdam açısından ihracat artışı da önemli katkılar sağlamaktadır. Dış ticaretinin önemli bir kısmını AB üyesi ülkeler ile yapan bu ülkeler katılım sürecinde ve tam üyelik gerçekleştikten sonra daha rahat dış ticaret olanaklarına kavuşarak dış ticaret hacmini ve ihracatı artırmışlardır.

Geçiş ekonomilerine AB üyeliğinin katkılarından biri serbest dolaşım aracılığı ile gerçekleşmektedir. Eski AB üyesi ülkelere göç veren yeni üyelere işsizlik oranlarının azalmaya başladığı görülmektedir. Uzun dönemde ise göçü veren ülke döviz girdisini ve işgücünün bilgi ve niteliklerini artırma fırsatı yakalayacaktır. Ancak bu ülkelerin yaşayacağı beşeri sermaye kaybı dikkat edilmesi gereken bir konudur. Ayrıca geçiş ekonomileri AB üyeliği ile dönüşüm maliyetlerinin bir

kısımının hem üyelikten önce hem de üyelik gerçekleştikten sonra, AB'nin ilgili fonlarından karşılama şansına kavuşmuşlardır.

Geçiş ekonomileri açısından ulusal istihdam politikası oluşturma noktasında da AB'nin önemli bir katkısı söz konusudur. Zira bu ülkeler AKY ile AİS çatısı altında ulusal istihdam politikalarını oluşturmuşlardır. Planlı bir istihdam politikasının oluşturulması, bu ülkelerde genel ekonomi ile emek piyasası arasındaki bağlantıyı güçlendirerek, büyüme-istihdam/işsizlik etkileşiminin artmasına da katkı vermiştir.

Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret, serbest dolaşım, katılım öncesi dönüşümü desteklemeye dönük fonlar ve planlı bir ulusal istihdam stratejisinin oluşturulmasını olası kılan AB üyeliği, ekonomik ve sosyal açıdan geçiş tedbirlerinin olumsuz sonuçlarını gidermeye yardımcı olmakta ve bu tedbirlerin başarı şansını önemli oranda artırmaktadır.

Zaten AB'ye yeni üye olan geçiş ekonomileri ile AB'nin eski üyelerinin karşılaştırıldığı çalışmalara göre bu ülkeler arasındaki sosyoekonomik gelişmişlik farkının düşük düzeyde de olsa kapanmakta olduğu görülmektedir. Yani AB üyelik sürecinde, geçiş ekonomileri ile eski AB üyesi ülkeler arasında reel yakınsama söz konusudur.

KAYNAKÇA

- ALTAY, Asuman. "Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomik Rollerini, Görevleri ve KOBİ'lerin Durumu", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Maliye Araştırma Merkezi Yayın No: 86, Kırkbirinci Seri-Yıl 2002, İstanbul, 2003.
- ARRATIBEL O. vd. "Determinants of Growth in The Central and Eastern European EU Member States-A Production Function Approach", European Central Bank Occasional Paper Series, No. 61, April 2007.
- ATALAY, S. Serpil. **Yeni Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Reel Yakınsama**, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2007.
- BALCEROWICZ, Ewa. "The Impact of EU Accession on Poland's Economy", Beyond Transition (The Newsletter About Reforming Economies), Volume 18, No. 1, January-March 2007(b), ss.11-12.
- BALCEROWICZ, Ewa. "The Impact of Poland's EU Accession on its Economy", Studies & Analyses CASE (Center for Social and Economic Research), No. 335, Warsaw, 2007(a).
- BALKIR, Canan; Muzaffer DEMİRCİ. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, Filiz Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1989.
- BARRELL, Ray vd. "EU Enlargement and Migration: Assessing the Macroeconomic Impacts", National Institute of Economic and Social Research (NIESR) Discussion Paper, No. 292, London, March 2007.
- BEGG, David vd. **Makro İktisat**, Bölüm Çevirisi: Esra Hatipoğlu, Editör: Vildan Serin, Alkım Yayınları, 2001.
- BLASZCZYK, Barbara vd. **Evaluation of the World Bank's Role in the Transition: Poland**, Center for Social & Economic Research Foundation, Warsaw, July 3, 2002.
- CANBEY-ÖZGÜLER, Verda; Betül YÜCE. "Geçiş Ekonomilerinde İstihdam, İşsizlik ve AB Politikaları: Polonya Örneği", Uluslararası "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde KOBİ'ler: Türkiye ve Benzer Ülke Deneyimleri" Sempozyumu, Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF, 19-22 Mayıs 2005.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. **Joint Employment Report 2006/2007**, Brussels, 23 February 2007.
- ÇSGB (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı). "Avrupa Birliği'nde Serbest Dolaşım Önündeki Sınırlamalar Halen Mevcut", AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni, Sayı: 1, Haziran 2005.
- ÇSGB. "Avrupa Parlamentosu (AP) Üyeleri İstihdam Güvencesini İş Garantisinin Önünde Tutuyor", AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni, Çeviri: Murat Soğangöz, Sayı: 25, Haziran 2007.

- ÇSGB. **Türkiye'de İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Artırılması**, Editör: M. Cem Toker, ÇSGB Raporu, Genel Yayın No: 117, 2004.
- DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu). **AB 8-Baltık Ülkeleri ve Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri Karşılaştırmalı Bilgi Notu**, Türk-Orta Avrupa İş Konseyleri, Şubat 2006.
- DUTZ, Mark vd. "Labour Market States, Mobility and Entrepreneurship in Transition Economies", European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) Working Paper, No: 65, November 2001.
- EC (European Commission). **Employment in Europe 2006**, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (This report was produced by Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities in close collaboration with Eurostat), October 2006.
- EC. **Employment in Europe 2007**, Prepared by Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities; Employment Analysis Unit, Brussels, October 2007.
- EBRD (European Bank for Reconstruction and Development). **Transition Report 2000**, EBRD Published, London, 2000.
- EDERVEEN, Sjef and Laura THISSEN. "Can Labour Market Institutions Explain Unemployment Rates in New EU Member States?", European Network of Economic Policy Research Institutes Working Paper, No. 27, June 2004.
- FELDMANN, Horst. "Labour Market Institutions and Labour Market Performance in Transition Countries", Post-Communist Economies, Vol. 17, No. 1, March 2005, ss.47-82.
- GALBRAITH, John Kenneth. **İktisat Tarihi**, Çeviri: Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Ağustos 2004.
- ILO (International Labour Organization). "Global Employment Agenda", ILO Discussion Paper, Geneva, March 2002.
- IMF (International Monetary Fund). **Transition Economies: An IMF Perspective on Progress and Prospects**, (<http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/110300.htm#II>, Erişim Tarihi: 18 Şubat 2007), November 3, 2000.
- İPEK-KÖSTEKLİ, Şeyma. **İstihdam Stratejileri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi**, İstanbul Sanayi Odası (İSO) Yayını, İstanbul, Temmuz 2006.
- İTO (İstanbul Ticaret Odası). **Türkiye Ekonomisinin Dünya Pazarlarında Oryantasyonu**, İTO yayını, Yayın No: 2003-06, İstanbul, Ocak 2003.
- KAASA, Anneli. **Factors Influencing Income Inequality in Transition Economies**, Tartu University Press, Order No. 207, Tartu, 2003.
- KAVALALI, Murat. **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri**, DPT Müsteşarlığı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Raporu, Ankara, Ekim 2005.

- KESİCİ, Mehmet Rauf; Ahmet SELAMOĞLU. **“Genel Hatlarıyla Avrupa İstihdam Stratejisi ve Geçirdiği Dönüşüm”**, “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, Haziran 2005, ss.25-51.
- KRİTER DERGİSİ (Türkiye AB İlişkileri Haber-Yorum Dergisi). **Jerzy Plewa: AB’ye Üyelik Sürecinde İşsizlik Azalıyor**, Kriter Dergisi’nin Polonya Baş Müzakerecisi Jerzy Plewa ile Yaptığı Söyleşi, Sayı: 1, Temmuz 2006, ss.58-60.
- MARANGOS, John. **“A Political Economy Approach to the Neoclassical Gradualist Model of Transition”**, Journal of Economic Surveys, Vol. 19, No. 2, 2005, ss.263-293.
- MARANGOS, John. **“A Political Economy Approach to the Neoclassical Model of Transition (New Perspectives on Transition Economics: Europe)”**, American Journal of Economics and Sociology, Vol. 61, Issue 1, 2002 (b), ss.259-276.
- MARANGOS, John. **“The Political Economy of Shock Therapy”**, Journal of Economic Surveys, Vol. 16, No. 1, 2002 (a), ss.41-76.
- MERİÇ, Metin. **“Geçiş Sürecinde Türk Cumhuriyetleri’nde IMF’nin Rolü”**, (<http://web.deu.edu.tr/ab/MAKALE/deu%20MAK/0001.doc> Erişim Tarihi: 16 Şubat 2007), ss.1-7.
- NESPOROVA, Alena. **“Unemployment in the Transition Economies”**, Employment Strategy Department, ILO, (<http://www.unece.org/ead/sem/sem2002/papers/Nesporova.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2006), Genava, 2002.
- PIAZOLO, Daniel. **“Eastern Europe Between Transition and Accession: An Analysis of Reform Requirements”**, Kiel Working Paper No. 991, July 2000.
- RADİKAL GAZETESİ. **“Eski Doğu Bloku’nda Schengen Coşkusu”**, Dış Haberler, 21 Aralık 2007.
- RUTKOWSKI, Jan J. vd. **Enhancing Job Opportunities: Eastern Europe and the Former Soviet Union**, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank Published, 2005.
- SIMPSON, Barry Dean and Scot A. KJAR. **“A Diagrammatic Exposition of the Socialist Calculation Argument”**, New Perspectives on Political Economy, Volume 2, Number 1, 2006, ss.47-59.
- SVEJNAR, Jan. **“Strategies for Growth: Central and Eastern Europe”**, Conference Paper, University of Michigan, 2006.
- SVEJNAR, Jan. **“Transition Economies: Performance and Challenges”**, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 16, No. 1, Winter 2002, ss.3-28.
- TURAN, Güngör. **“Geçiş Ekonomilerinde Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Emek Piyasaları”**, Kamu-İş (İş Hukuku ve İktisat Dergisi), Cilt: 9, Sayı: 1, 2007, ss.53-69.
- VOSTROKNUTOVA, Ekaterina. **“Polish Stabilization: What Can We Learn from the I(2) Cointegration Analysis?”**, EUI (European University Institute) Working Paper, ECO No. 2003/6, March 2003.

- WILTHAGEN, Ton. **“Balancing Flexibility and Security in European Labour Markets”**, Paper presented at the Conference on Recent Developments in European Industrial Relations, organised by the Dutch Socio-Economic Council (SER) within the framework of the Dutch EU presidency, The Hague, 7-8 October 2004.
- ZIGURAS, Stephen vd. **“From Risk to Opportunity: Labour Markets in Transition”**, Centre for Public Policy University of Melbourne, March 2004.
- ZIZEK, Slavoj. **“What if China now is our past and future? / Tibet: dream and reality”**, Le Monde diplomatique, (<http://mondediplo.com/2008/05/09tibet>, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2008), May 2008, ss.1-3.